

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Vladislava Kuchtová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny křesťanského umění

Vladislava Kuchtová

**Funerální umění v první třetině
20. století v Čechách**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Lenka Bydžovská, CSc.

PRAHA 2008

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat paní PhDr. Lence Bydžovské CSc. za cenné rady, laskavý přístup a čas, který mně a mému snažení věnovala. Stejně tak i celé KTF za možnost studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 29. 4. 2008

Vladislava Kuchtová

.....

Obsah

Úvod	6
Změny v postoji k posledním věcem člověka	9
<i>Nový fenomén - kremace a proměna hřbitovů</i>	10
Stručně o vybraných pražských hřbitovech	13
<i>Olšanské hřbitovy</i>	13
<i>Vinohrady</i>	14
<i>Vyšehradský hřbitov</i>	15
<i>Malvazinky</i>	16
<i>Řáblice</i>	17
<i>Ostatní hřbitovy</i>	18
Časté typy náhrobků	18
Stéla se sloupy	18
Urnový náhrobek	19
Truchličí génius	19
Oblá stéla s vegetabilní výzdobou	19
Secesní náhrobky a hrobky	20
<i>Typy secesních náhrobků</i>	21
Stéla dekorovaná festony	21
Stéla s plochým dekorem	22
„Egyptský chrám“	22
„Zahrádka/altánek“	23
Typ secesního kříže	23
Typ otevírajících se dveří	23
Kubistické náhrobky a hrobky	24
Rondokubismus	27
Symbolika náhrobků	29
<i>Symbolika rostlin</i>	30
Zlomený dub	30
Makovice	31
Šišky	32
Smuteční vrba	32
Ostatní rostliny	33
<i>Symbolika zvířat</i>	33
„Atribut“ zesnulého jako výzdoba náhrobku	34
Hudební nástroje	35

Firmy	36
Funerální tvorba českých umělců	39
<i>František Bílek 1872-1941</i>	39
<i>Jaroslav Horejc 1886-1983</i>	42
<i>Ladislav Šaloun 1870-1946</i>	44
<i>Stanislav Sucharda 1866-1916</i>	45
<i>Jan Štursa 1880-1925</i>	46
<i>Franta Úprka 1868-1929</i>	48
<i>Karel Opatrný 1881-1928</i>	49
<i>Jan Kotěra 1871-1923</i>	50
Náhrobky významných osobností	53
<i>Náhrobky umělců</i>	53
<i>Politické osobnosti První republiky</i>	55
Funerální motivy v tvorbě umělců	56
Užité umění	58
Urny	58
Svítilny	58
Funerální texty	59
Písmo	59
Citáty na náhrobcích	60
Smuteční oznámení	61
Zajímavosti z ostatních hřbitovů	62
Závěr	65
Literatura	67
Anotace v anglickém jazyce	72
Obrazová příloha	74

Úvod

Důvod, proč jsem si vybrala pro svou diplomovou práci téma Funerální umění první třetiny 20. století, je velmi prostý. Chtěla jsem pokračovat ve snažení, které jsem započala prací bakalářskou. V té jsem se věnovala stejnému tématu, ovšem z období přelomu 19. a 20. století. Dostala jsem se tak k věcem velkého významu a jistého druhu půvabu, které jsou však stále opomíjené a stojí na okraji zájmu jak laické, tak odborné veřejnosti. Na hřbitovech proto nadále chátrají¹ skvosty svou kvalitou i estetickou hodnotou srovnatelné s vrcholnými díly naší kultury a exponáty vystavenými v galeriích. Jen nejsou tak viditelné. Právě na hřbitovech nalézáme inspiraci a uklidnění i odpovědi na otázky, které by měly být pro naši společnost klíčové. Zjistíme, jakým způsobem se vyvíjel vztah lidí k zesnulým i ke smrti jako takové. Dozvíme se o dobovém vkusu (či nevksu).

Svou pozornost zaměřím z větší části na oblast Prahy, a to především na hřbitovy Olšanské, dále pak na ostatní lokality jako je hřbitov Vyšehradský, na Malvazinkách, hřbitov Vinohradský atd.

Pokusím se zmapovat podobu náhrobků a ostatních projevů funerálního umění dané doby typologicky dle tvaru, dekoru či motivů. Budu se věnovat hlavně secesním a kubistickým památkám. Velký důraz též položím na symboliku užívanou ve výzdobě hrobů. Mezi tehdejšími významnými umělci byli samozřejmě tací, kteří se funerální tvorbou velmi intenzivně zabývali (Jan Kotěra, Pavel Janák, Jan Štursa) i ti, kteří se nechali prostředím nekropolí přímo inspirovat (Jindřich Štyrský).

Chtěla bych se ale též zabývat méně známými autory, kteří svou tvorbou významně přispěli k bohatství našeho umění nacházejícího se na pražských i jiných nekropolích a dodnes nebyli diskutováni či patřičně doceněni. Výrobou funerálií se zabývaly i kamenické a kovolijecké firmy, na jejichž obchodní aktivity, úroveň práce i poptávku objednavatelů je též třeba brát zřetel. Vzhledem k tomu, že v první třetině 20. století prošla naše země bouřlivým vývojem kulturním i politickým, chci se dotknout i tohoto kontextu ve spojení s mým tématem.

Důležité osobnosti společenského dění předválečného Rakouska-Uherska a poválečné Československé republiky se mohou „pochlubit“ nepřehlédnutelnými luxusními památkami, které byly vztyčovány nad místy jejich posledního odpočinku. Vztah k posledním věcem člověka, co se týče výtvarné sféry, mohou také dost dobře dokládat předměty užitého umění

---

¹ Od doby, kdy jsem se v bakalářské práci zabývala hrobkou Josefa Blechy na Olšanských hřbitovech, z ní byl odcizen bronzový secesně pojatý kalich.

či po stránce architektonické výstavba krematorií, které se v této době razantně ujímají slova. Okrajově se dotknu i tohoto druhu projevu.

Na téma důležitosti studia funerálního umění již upozornil Roman Prahel ve velmi vydařené publikaci *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*.² Vzhledem k tomu, že jeho nadšení sdílím, pokusila jsem se tomuto tématu věnovat v období mně bližším a navázat na mou bakalářské práce. Mým záměrem není opakovat postup Prahlova dlouhodobého výzkumu, jemuž se účastnila i skupina dalších autorů. Chci spíše přidat několik poznatků do tak málo zmapované oblasti umělecké tvorby, jakou je sepulkrální produkce. Předkládám tedy výsledky bádání, kterých jsem dosáhla především četnými návštěvami nekropolí a fotodokumentací památek na nich se nacházejících. Vycházím hlavně z těch náhrobků, se kterými jsem se při svých pochůzkách setkala, a těch, které jsem vyhledala v literatuře a po té - často velmi namáhavým způsobem - našla na našich hřbitovech. Protože k dané problematice není k dispozici příliš velký výběr literatury, čerpala jsem poznatky z celé škály ostatních zdrojů jako například monografií umělců či architektonických kompendií. Jako skvělý pomocník se mi osvědčily dvě vynikající publikace. Již zmíněná kniha *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830* od Romana Prahla, která mi poskytla poučení praktického rázu a *Dějiny smrti II* od Phillpa Ariése, jež mě inspirovaly spíše ve filosofickém uchopení tématu.³

Vývoj funerálního umění jde ruku v ruce s vývojem architektury jako takové,⁴ i když v něm formy často přežívají déle. Na přelomu století nacházíme vedle sebe stále se držící neorenesanční a neogotické náhrobky vedle secesních. Nejplodnější je rok 1902, kdy vzniká celá řada významných secesních památek například z dílny Františka Bílka. Bez zajímavosti zcela určitě není fakt, že v tomto roce uspořádal SVU Mánes výstavu zakladateli evropského moderního sochařství Augustu Rodinovi. Na počátku dekády je ještě secese spíše umírněnějšího rázu, později bují, vegetabilní dekor je rozvolněnější a dynamičtější. V polovině druhé dekády 20. století nastupuje na pole architektonické tvorby náš národní fenomén, kubistický sloh, jehož základem je teze, že šikmé linie a plochy odpovídají dynamickému principu, jak jej zná i neživá příroda v procesu krystalizace. Proto pokládali kubističtí architekti za dokonalý tvar pyramidu.⁵ Po první světové válce přechází kubismus do

---

² PRAHL Roman (ed): *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*, Praha 2004.

³ ARIÉS Phillipe, *Dějiny smrti II*, Praha 2000.

⁴ ŠVÁCHA Rostislav : *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1985, 25-199.

⁵ JANÁK Pavel : *Hranol a pyramida*, in: *Umělecký měsíčník I*, 1911/12, 162-170.

DVOŘÁČEK Petr: *Moderní architektura*, Praha 2005, 12.

rondokubismu též označovaného za „národní styl“, který se vyznačuje výraznou dekorativností až útulností a značně plastickým průčelím často kombinovaným se sochařskou výzdobou. Funerální tvorbou kubismu a rondokubismu se zabývali především architekti Pavel Janák a Vlastislav Hofman. I když měly oba tyto směry poměrně krátkého trvání, jejich ozvuky sahají hluboko do 20. až 30. let. Z této doby nacházíme také náhrobky ve stylu art deco. Vedle secese, kubismu i „národního stylu“ samozřejmě probíhala běžná produkce náhrobků více či méně se jimi inspirujících nebo naprosto nezávislá. Největší procento funerální výroby je tvořeno obyčejnými kamennými deskami⁶ či kříži a železnými krucifixy.⁷ Svůj kladný vztah k sepulkrálnímu umění a umělecký charakter tvorby náhrobků a hrobek vyzdvihl roku 1910 radikální architekt Adolf Loos takto: „*Jen velmi malá část architektury patří k umění: náhrobek a pomník. Všechno ostatní, všechno, co slouží nějakému účelu, musí být z říše umění vyloučeno.*“⁸ Čím jiným, než uměním, by měla tato oblast tvorby být, když hlavní její funkcí je zkrášlovat poslední útočiště člověka.

---

⁶ Například hrobka rodiny Chalupeckých na Olšanských hřbitovech z roku 1918. Hrob je velmi prostý a pokorný. Tvoří jej jednoduchá hranolová mramorová deska se jmény. Jindřich Chalupecký, přední český kunsthistorik, v jehož jménu jsou dnes oceňováni mladí čeští umělci, zemřel v roce 1990. Na úpatí desky rodinného hrobu přibyla další s poněkud výraznějším nápisem, který ale stále zachovává skromný ráz místa.

⁷ SENERÁK G. / BOHMANN K. : Umělecké kovářství a zámečnictví, Praha 1979, 73.

⁸ Zaznělo na přednášce v berlínském Domě architektů.
SARNITZ August : Adolf Loos, Praha, 2004, 10.

Změny v postoji k posledním věcem člověka

Postoj pozůstalých k zesnulému, jejich chování, zvyky či čisté přijetí faktu smrtelnosti samotné je jedním z klíčových parametrů posuzování charakteru kultury a lidské společnosti. Napříč celou existencí lidského druhu se táhne nepřeborné množství způsobů pohřebního ritu, mytologie s ním spojené, pověr, obav nebo způsobů vyjádření prostého žalu či naopak radosti z naděje na život věčný. Již fakt, že jedním ze zlomových okamžiků, kdy se stal člověk člověkem, byl pohřeb mrtvého a ne jeho ponechání na pospas okolní přírodě, nám napovídá důležitost tématu posledních věcí člověka.⁹ Zajímavé jsou například postoje různých civilizací ke smutku po odchodu milované bytosti a s ním spojenému truchlení. Některé staré kultury byly pověstné okázalými pompézními projevy zármutku, výbuchy pláče a hlučným lamentováním.¹⁰ Takový přístup přetrval věky a dodnes ho nalézáme například na středomořském venkově či u Romů. Římané si často na pohřby najímali profesionální plačky, které svou lamentací dopomáhaly tragičtějšimu vyznění události. Opačné než přehnaně teatrální tendence se rovněž vyskytovaly u mnohých společností. Odmítaly a odmítají pláč při pohřbech, snaží se nepropukat v slzy a udržet si vážnost a důstojnost (většina svébytných projevů lidské emocionality souvisí s dávkou temperamentu). Pro příklad Indiáni z oblasti Yucatanu odmítali ronit při pohřbu slzy, aby tak nepromáčeli cestu, po které bude mrtvý kráčet do „věčných lovišť“.¹¹ Též poněkud umírněnější, i když stále velmi okázalý způsob truchlení pozůstalých, se vyskytoval i u nás především v době barokní a přežíval až do 19. století, kdy začalo docházet k odosobnění pohřebních rituálů s příchodem aktivit pohřebních ústavů a jejich služeb.

Počátek 20. století je velmi vzrušující epochou, kdy se tendence moderní doby střídají se starými pořádky církevního pohřebnictví. Již 19. století přineslo mnoho změn v pojetí významu posledního odpočinku. Urychlená urbanizace a přelidňování měst vede k zakládání centrálních hřbitovů,¹² za jejichž správu je odpovědný magistrát, nikoliv církev, jak tomu bylo dříve. Hřbitovy jsou interkonfesijní, zesnulí jsou zde pohřbíváni vedle sebe bez ohledu na jejich vyznání.¹³ Největší nápor zakládání nových obecních hřbitovů spadá do 80. let 19. století. Zároveň se začíná prosazovat myšlenka pohřbu žehem, která je v této době pro církev

⁹ BRONOWSKI Jakob : Vzestup člověka, Praha 1973, 35.

¹⁰ MAIELLO, Giuseppe, Současné pohřební rituály v Českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni, in: Český lid, 92, 2005, 35 - 42.

¹¹ GUIRAND Felix (ed.) : Larousse encyclopaedia of mythology, London, 1959, 445.

¹² „Kult mrtvých se tedy soustředil na obecní hřbitov. V 19.století [...] se z něj stala „kulturní instituce“.“
ARIÉS Phillipe : Dějiny smrti II, Praha 2000, 273.

¹³ SKÁLOVÁ Vanda : Sepulkrální architektura, Jan Kotěra 1873-194, Praha 2000, 303.

naprosto kacířská a nepřijatelná (v našich zemích byla tato praktika povolena až po pádu Rakouska-Uherska, které k této problematice přistupovalo velmi nekompromisně a kategoricky ji odmítalo). Lidé umírají mimo okruh svých nejbližších, stále častěji v nemocnicích či starobincích, smrt začíná být brána jako záležitost, kterou je třeba udržet mimo zraky ostatních. Stává se něčím, o čem se nemluví, jako by již nebyla považována za neoddelitelnou součást života, ale za tabu. Rituály s ní po staletí spojované, velmi prospěšné a uklidňující, co se truchlících pozůstalých týče, pozbývají na významu a jsou postupem času téměř úplně opomíjené.¹⁴ Péče o zesnulého přechází z rodiny či cechů a pohřebních bratrstev na pohřební ústavy¹⁵ - velké firmy, které ke svým zákazníkům přistupují anonymně. Pieta se vytrácí. Pro projevy žalu je méně pochopení. Z pohřbů postupně mizí doposud velmi důležitá složka - pompézní podoba barokního divadla, která do jisté míry přežívala již dlouhá léta, a stávají se intimní záležitostí užšího rodinného kruhu. Návštěva hřbitova se proměňuje v osobní rituál, který se neklade na odiv okolní společnosti.¹⁶ Rodinná hrobka nabývá funkce malého soukromého chrámu, v němž hledají lidé útočiště ve chvílích smutku.¹⁷

Nový fenomén - kremace a proměna hřbitovů

Důvodem, proč církve velmi dlouhou dobu odmítala pohřeb žehem, je fakt, že po spálení ostatků nezůstane nic, co by mohlo při Posledním soudu povstat z hrobu a být mu přítomno. Dále představa těla stravovaného plameny přesně vystihuje spíše nejhorší obavy z pekelného trestu a nikoli důstojného posledního rozloučení. Navzdory tomuto argumentu se již v 70. letech 19. století objevuje v Americe silné hnutí propagující pohřeb žehem.¹⁸ Protože nová doba požadující nové pořádky, jako například zvýšení hygieny či úsporu místa na celé řadě nově vznikajících hřbitovů, kremace se zvolna prosazovala i v prostoru českých zemí. Zde vzniká nejprve roku 1899 Společnost pro spalování mrtvol pod vedením MUDr. Jindřicha

---

¹⁴ „Smrt ve věku stroje“, URBAN Miroslav : Prostory smrti, Olomouc 1995, V. kap. , 12.

¹⁵ VLNAS Vít, Pompa funebris, in: Memento mori ! Smrt jako brána k věčnosti ve výtvarném umění, Kašperské Hory 2004, 44.

¹⁶ „Jistě, hřbitov měl své místo už v barokním divadle, tam však vyjadřoval cosi ohavně uhrančivého, co okouzlovalo nebo budilo hrůzu.“, ARIÉS Phillipe : Dějiny smrti II, Praha 2000, 273.

¹⁷ VLNAS Vít, Pompa funebris, in: Memento mori! Smrt jako brána k věčnosti ve výtvarném umění, Kašperské Hory 2004, 46.

¹⁸ Myšlenka spalování mrtvých znovu ožila v době osvícenectví a výrazně jí napomohla francouzská revoluce. V 19. století byla dále podpořena například moderními vlivy východních filosofí.

Záhoře¹⁹ a o deset let později Spolek Krematorium, jehož dlouholetým předsedou byl Ing. František Mencl (1879-1960).²⁰ Vedle požadavku na modernost ve všech oblastech lidského působení, tedy i pohřebnictví, zde byla tendence k opozici vůči všemu habsburskému a katolickému. V této protirakouské a silně atheistické atmosféře sehrálo velkou roli i tzv. Bezvěrecké hnutí, jehož členové v čele s „výtečníkem“ Bedřichem Čurdou-Lipovským hromadně vystupovali z katolické církve a myšlenku kremace horlivě podporovali.²¹ První českou osobou, jejíž ostatky byly na vlastní přání zpopelněny, byla paní Augusta Braunerová, mecenáška a pokroková žena, matka malířky Zdenky Braunerové. Zemřela dne 18. října 1890 a kremace jejích ostatků proběhla v krematoriu slavného pařížského hřbitova Père-Lachaise. Její dcery převezly urnu schovanou v krabici od klobouků do Prahy.²² Zde tato událost zapříčinila neslýchaný skandál a vyvolala vlnu diskusí, v nichž církve zopakovala svůj naprosto odmítavý postoj, podle něhož pozůstalí nesměli nechat provést kremaci ani tehdy, kdy si to zesnulý výslovně přál. Každý katolický kněz byl povinen takovýto pohřeb odmítnout. Zastánci kremace v čele s Vojtěchem Náprstkem,²³ blízkým přítelem rodiny Braunerovy, argumentovali přímo slovy z bible: „*Prach jsi a v prach se obrátíš*“, podle nichž evidentně není pohřeb žehem zakázán.²⁴ Dále Náprstek ironicky dodává, že sama církev se nikdy pohřbu žehem tak zcela nezřekla, jak o tom svědčí smutný konec mistra Jana Husa. Sám Vojtěch Náprstek se svými pokrokovými stanovisky prosazoval vedle emancipace žen i modernizaci pohřbívání. Především interkonfesijní hřbitovy a návrh na zřízení krematoria v Praze, který předložil již roku 1883 - neúspěšně. Výše jmenované spolky se tvrdošíjně snažily vypisovat soutěže na stavbu krematorií navzdory panujícímu režimu. Nejznámější realizací je krematorium v Liberci založené vídeňským kremačním spolkem Die Flamme, které začalo sloužit svému účelu až po konci první světové války a pádu habsburské vlády.²⁵ Tehdy se společně se vznikem Československého státu mění staré pořádky a kremace je roku

---

¹⁹ Jindřich Záhoř (†1927) je společně s manželkou, dcerou Boženy Němcové Marií Záhořovou – Němcovou, pochován na Olšanských hřbitovech.

²⁰ ŠVÁCHA Rostislav: Hřbitovní kultura. Hofmanovy návrhy krematorií, NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed.): Vlastislav Hofman, Praha 2004, 223.

²¹ ŠERKA Josef: Ostravské krematorium první na Moravě, in: Vlastivědné listy, 26, 2000, 27 – 30.

²² LENDEROVÁ Milena: První česká matka po smrti upálena aneb Pohřeb paní A. Braunerové, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. st., BENEŠOVÁ Marie (ed.), Praha 2001, 238.

²³ Ostatky Vojtěcha Náprstka byly zpopelněny roku 1894 ve městě Gotha, kde bylo tehdy nejbližší dostupné krematorium. Místo pro jeho urnu v domě U Halánků upravil sochař Josef Mauder, autor sochařské výzdoby Slavína. Jeho vlastní náhrobek vytvořil František Bílek.

²⁴ LENDEROVÁ Milena: S pietou popel shrnouce...aneb kremace v Čechách, in: Dějiny a současnost, 1, 2000, 23.

²⁵ LENDEROVÁ Milena: S pietou popel shrnouce...aneb kremace v Čechách, in: Dějiny a současnost, 1, 2000, 26.

1919 povolena a legislativně ošetřena. Podle jejího horlivého zastánce, poslance parlamentu Jaroslava Kvapila, byl zákon o fakultativním pohřbívání ohněm nazýván Lex Kvapil.

V souvislosti s povolením kremace se výrazně proměňuje i dosavadní podoba hřbitovů. Již dříve, na přelomu 19. a 20. století, je potřeba výrazného rozšiřování stávajících a zakládání nových nekropolí. Na základě urbanistických plánů tak v Praze vzniká například obecní hřbitov v Ďáblicích, Hostivaři a II. obecní hřbitov olšanský. Po roce 1918 přibývá i nový prvek hřbitovní architektury, kterým jsou kolumbária. Požadavek úspory cenných pozemků pro rozvoj samotných měst proklamovali zastánci kolumbárií heslem: „*Přenechte půdu živým.*“²⁶ Hřbitovy jsou prostornější, klade se víc důraz na plochy zeleně a výběr dřevin. Zájem roste o další typ nekropolí, lesní hřbitovy.²⁷ Zastánce modernizace nekropolí a kremace Emil Edgar o problematice lesních hřbitovů napsal: „*Lesním hřbitovem vrcholí reforma hřbitova.*“²⁸ Dochází též ke snahám vytvořit ze hřbitova místo vzbuzující celkově větší estetický požitek. „*Lepší hřbitov, který ukojuje také potřeby citové a estetické.*“²⁹

Hřbitov s rozsáhlou částí kolumbárií vznikl v Praze v areálu krematoria Strašnice. Myšlenku jeho stavby od samého počátku provázely spory jak o umístění, tak o samotném architektonickém vyznění. V úvahu připadaly lokality čtyři. Magistrát usiloval z důvodů praktických o stavbu v Ďáblicích, Chodově či Ruzyni. Naproti tomu Spolek Krematorium hnán ideovou touhou požadoval realizaci krematoria na Vyšehradě. Konečné rozhodnutí však padlo na lokalitu Strašnic. Koncepce se též rozdělily do dvou táborů reprezentovaných puristickým a symbolistním pojetím. Jako vítěz ze soutěže doprovázené divokou vlnou sporů a vášní vzešel návrh Aloise Mezery realizovaný v letech 1929-1932.³⁰ Jeho konstruktivistické, přísně symetrické pojetí obsahuje geometrickou arkádu ohraničující krychlové tělo obřadní síně s vysokými okny. Smuteční areál s urnovým hájem byl slavnostně otevřen v lednu 1932 fanfárami z Libuše a přednesem skladby Oheň. Smutný až ironický příběh se váže k jeho uvedení do provozu, kdy se mezi první zpopelněné zesnulé zařadil pan Chvalina, ředitel firmy, jež postavila kremační pece, kterého několik dnů před zahájením provozu stihla mozková příhoda.³¹

---

²⁶ VEČEŘÁKOVÁ Markéta : Krematoria v české architektuře 10.-30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění, XLV, 1997, 74.

²⁷ Například lesní hřbitov ve Zlíně, který založil Tomáš Baťa ve spolupráci s architektem Františkem Gahurou.

²⁸ EDGAR Emil : Před založením hřbitova, Praha 1937, 15.

²⁹ EDGAR Emil : Před založením hřbitova, Praha 1937, 6.

³⁰ NEKVASIL Jan : Pražská krematoria a pohřeb žehem vůbec, Praha 1946.

³¹ HRUBEŠ Josef / HRUBEŠOVÁ Eva : Pražské domy vyprávějí, Academia 2001.

Stručně o vybraných pražských hřbitovech

Olšanské hřbitovy

Olšanské hřbitovy, založené na počátku 80. let 17. století v důsledku morové epidemie, jsou jedním z nejvýznamnějších pohřebišť naší vlasti a oplývají neopakovatelným geniem loci. Snoubí se zde pompa luxusních hrobek bohatých měšťanů s prostotou a přitom půvabem zrezivělých náhrobních křížků chudších. Bok po boku zde odpočívají významné osobnosti kulturního, vědeckého i politického života a obyčejní, dnes již bezejmenní Pražané.³² Toto místo je výstavní síní mnoha hodnotných a pozoruhodných náhrobků a funerálního umění vůbec, která dokládá jeho vývoj v 18. až 20. století. Nalezneme zde díla Ignáce Františka Platzera či Václava Prachnera.

Prudký rozvoj hřbitovů vyvrcholil na konci 19. století, kdy s rozvojem metropole a nárůstem jejího obyvatelstva rozloha hřbitova dosáhla hranice dnešní Želivského třídy. V těchto místech vznikla tehdejší evangelická část. Růst Olšanského hřbitova se ale nezastavil ani zde a roku 1917 byla městem zakoupena parcela pro zbudování vinohradské části Olšan, II. obecní hřbitov. Zde vzniklo, díky iniciativě prvního československého předsedy vlády Karla Kramáře, známého rusofila, a jeho manželky Naděždy Nikolajevny, oddělení ortodoxních společně s pravoslavným kostelíkem Zesnutí Bohorodičky. Ten byl postaven v letech 1924 - 1925 za velkorysé podpory Antonína Švehly. Na jižní hřbitovní zeď přiléhá Nový židovský hřbitov na Vinohradech. Přístupný je z Izraelské ulice na Želivského náměstí. Byl založen roku 1890 pražským židovským pohřebním bratrstvem. Vedle neorenesanční obřadní síně vyniká nezanedbatelným počtem secesních náhrobků a hrobek, podle návrhů předních

---

³² Na místě dnešních Olšanských hřbitovů se již ve 14. století rozkládala osada Olšany se statkem a vinicí. Základy Olšanského hřbitova byly položeny za morové epidemie v Praze roku 1680, kdy kapacita farních hřbitovů nestačila pojmout 32 tisíc obětí, které zákeřné chorobě podlehly během několika málo týdnů. Z těchto a hygienických důvodů byla potřeba zřídit nový, rozlohou nevídaný hřbitov, určený pro pohřbívání pražských mrtvých zemřelých morem. Pražská obec zakoupila osadu Olšany (Wolšany) od tehdejšího majitele Viléma rytíře z Hradešína. Roku 1682 zde byla postavena kaple ke cti protimorových patronů sv. Rocha, sv. Šebestiána a sv. Rozálie. Hřbitov byl používán i při další morové epidemii r. 1715 - 1716. Po zákazu pohřbívání uvnitř města byl tento morový hřbitov prohlášen za veřejný hřbitov pro město na pravém vltavském břehu. Vedle posvátného místa tohoto významu zde byl dále založen hřbitov padlým vojákům I. světové války. Po II. světové válce následovaly další dva hřbitovy padlým vojákům Commonwealthu a pohřebiště krasnoarmějců, kteří položili život při osvobozování Prahy. Vzezření těchto dvou bezprostředně sousedících hřbitůvků je velkým kontrastem mezi ideologií a estetikou socialistického realismu plného rudých pěticípých hvězd, patosu a soch vojáků se samopaly a decentní, vkusné úpravy hřbitova vojáků Commonwealthu s jednoduchými náhrobky z bílého pískovce a anglickým trávníkem.

LÁNY Josef : Olšanské hřbitovy, Praha 1991, 11.

PRAHL Roman (ed.) : Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, Praha 2004, 34 , 304.

SKALICKÁ Eva (ed.) : Katalog výstavy Pražská pohřebiště a hřbitovy, Praha, Útvar rozvoje hlavního města Prahy, 2006, 117.

českých architektů a sochařů své doby. Významnou měrou se na unikátním secesním duchu tohoto hřbitova podílel Jan Kotěra, který zde vytvořil například často citované hrobky rodiny Robitschkovy a Elbogenovy.³³ S dalšími významnými příspěvky se zde představili také Josef Fanta s hrobkou rodiny Bondy a Jan Štursa s náhrobkem malíře Maxe Horba. Neméně zajímavou stopou se na zdejší nekropoli podepsal kubismus. V tomto směru zde nalezneme vysoký počet tvarově pozoruhodných památek.

Vinohrady

Vinohradský hřbitov byl založen roku 1885 společně s prudkým rozvojem Vinohrad.³⁴ Jedním z důvodů jeho výstavby byla i nevole majetnějších obyvatel sdílet prostor hřbitova olšanského s dělnickou vrstvou, kde byli doposud vinohradští pohřbíváni. Hřbitov sloužil jako místo posledního odpočinku hlavně majetných občanů pražských. Nekropole sousedí se strašnickým krematoriem z roku 1932, s nímž je propojena. Nejvíce hrobů a hrobek pochází z přelomu 19. a 20. století a z doby První republiky. Nedaleko od vchodu nalezneme neogotickou kapli sv. Václava z roku 1897 dle návrhu architekta Antonína Turka,³⁵ který se na výstavbě čtvrti Vinohrad značnou měrou podílel. Štít kostelíka je zdoben křížem s motivem makovic, často používaným motivem funerální výzdoby - symbolem věčného spánku. V prostoru jeho arkád se mimo jiné setkáme i s hrobkou rodiny Václava Havla. Zajímavou ukázkou hřbitovního uspořádání je souvislý pruh zeleně, který prochází napříč celou nekropolí a ústí v urnovém háji. Z významných osobností zde pohřbených vyberme namátkou několik jmen: Emil Kolben, průmyslník a zakladatel ČKD, architekt Jan Kotěra, sochař Gutfreund Otto, či spisovatelé Jaroslav Foglar a Jan Karafiát.³⁶

---

³³ WITTLICH Petr : Secesní Prahou, Praha 2005, 52-53.

MÁDL Karel Boromejský : Jan Kotěra, Praha 1922, 24.

³⁴ LÁNY Jeroným : Vinohradský hřbitov 1885-1998, Praha 1998, 9-11.

³⁵ NECKÁŘOVÁ Lenka / VANOUŠEK Alois / WAGNER Jan : Vinohradské hřbitovy včera a dnes, Praha 2002, 9.

V interiéru lapidárium originálů funerální plastiky z pražských hřbitovů.

³⁶ KOVAŘÍK Petr : Klíč k pražským hřbitovům, Praha 2002.

Vyšehradský hřbitov

Vyšehradský hřbitov je podobně jako hřbitov Olšanský místem posledního odpočinku mnoha významných osobností české historie. Sám Vyšehrad je pro náš národ tajuplným místem opředeným romantickými legendami a obdařeným tajemným potenciálem.³⁷ Počátky hřbitova při kostele sv. Petra a Pavla sahají již do 11. století. Až do 19. století to byl obyčejný hřbitov, který sloužil hlavně vyšehradské kapitule.³⁸ Tehdy se v hlavách národně obrozeneckých nadšenců zrodila myšlenka zbudovat na tomto místě pantheon českých osobností. Vyšehrad byl zároveň i způsobem vyjádření ideové opozice vůči Habsburkům, protiklad k Pražskému hradu, jejich vedlejšímu sídlu. Realizace této myšlenky se chopil český spolek spisovatelů Svatobor. Roku 1875 začal pracovat na výstavbě hřbitovních arkád a úpravě ohradní zdi architekt Antonín Barvítius a po něm Antonín Wiehl, jehož dílem se stal Slavín, společná hrobka českých velikánů vybudovaný v letech 1889 – 1893.³⁹ Vyšehradský hřbitov se skládá ze tří částí. Volného hřbitova,⁴⁰ arkád zastřešujících hrobky a Slavína. Arkády navrhl Antonín Wiehl. Podle italského vzoru jsou postaveny podél okraje hřbitova. Zaklenuty jsou křížovou klenbou, jež je zdobena malbami a nesena toskánskými sloupy z pískovce. Arkády ve svých útrobách skrývají hrobky odlišných stylů a uměleckého pojetí. Nalezneme zde vedle sebe secesi a neorenesanci, pokornou prostou výzdobu vedle přebujelého dekoru. Výsadní právo spočinout zde získaly mimo jiné osobnosti, které se zasloužily o vznik tohoto reprezentativního místa, nebo probošti Vyšehradské kapituly. Samotný Vyšehradský hřbitov byl postaven podle návrhu Antonína Barvítia. Hlavní cesta v páteři hřbitova vede k legendárnímu Slavínu. Sochařské výzdoby se ujal Josef Mauder. Slavín se nad ostatnímu hroby tyčí vskutku impozantně. Nad jeho ústředním pomníkem je umístěn sarkofág, nad nímž se sklání alegorická postava okřídleného Génia vlasti. Strany památky zdobí dvojice soch, které reprezentují Vlast truchlící na levé straně a Vlast vítěznou

---

³⁷ „Dvojnásob posvátná každému Čechu jest půda hřbitova vyšehradského, neboť v její vrstvy vtiskla tisíciletá historie svoje stopy a v jejím lůně práchnivější srdce a hlavy, jež v národě našem vždy počítány budou k nejlepším. [...], mysl zalétá k těm, kteří pod drnem věčný dřímají sen.“

HEROLD Eduard : Vyšehrad, Praha 1894, 72.

³⁸ JANÁČEK Josef : Vyprávění o Vyšehradu, Praha 1964, 268.

³⁹ TACHEZY Jan : Vyšehrad, Praha 1985, 21-22.

K práci na arkádách Vyšehradského hřbitova byl původně vyzván Josef Mocker v rámci přestavby chrámu sv. Petra a Pavla. Ten však odmítl a místo sebe doporučil Ant. Wiehla.

⁴⁰ Zajímavé propojení zdejšího umění a tehdejší vrcholné architektonické produkce je hrobka rodiny Jana Koláře zdobená velmi sugestivní náhrobní pietou, která je kopií piety na pravém bočním oltáři kostela Nejsvětějšího Srdce Páně na Náměstí Jiřího z Poděbrad v Praze, mistrovského díla architekta Josipa Plečnika z let 1928-1932.

na straně pravé. Jména prvních patnácti zde pohřbených se triumfálně lesknou na třech tabulích na přední straně pomníku, která je korunována heslem: „*Ač zemřeli, ještě mluví.*“ Tím skutečně prvním zde uloženým roku 1901 byl básník a spisovatel Julius Zeyer, též autor veršů vytesaných na soklech postranních soch: „*Svých synů prach vlast, truchlí, zemi vrací, jich skutky, jásajíc, po věky lidstvu hlásá.*“⁴¹

Malvazinky

Hřbitov na Malvazinkách je čtvrtou nejrozsáhlejší pražskou nekropolí (po Olšanech a Ďáblickém a Vinohradském hřbitově). Stejně jako zdejší pražská čtvrť, nese své jméno po měšťanu Tomáši Malvazym, který zde založil roku 1628 hospodářskou usedlost. Poté, co pozemek koupila smíchovská obec, zde byl roku 1876 zřízen rozsáhlý hřbitov, který se stal náhradou již neužívaného hřbitova malostranského.⁴² Architektonický plán navrhl již jmenovaný Antonín Barvitijs, který se též podílel na přestavbě hřbitova Vyšehradského. Součástí jeho návrhu je i novorománský kostel svatých apoštolů Filipa a Jakuba, jenž přejal své jméno po zbořeném smíchovském kostelíku, který musel ustoupit stavbě velkolepého kostela sv. Václava na Arbesově náměstí.⁴³ U hřbitovní zdi vedle vchodu se nachází skupina honosných neorenesančních hrobek stejného typu, jaký můžeme nalézt na Vyšehradském hřbitově v bezprostřední blízkosti Slavína. Vznikaly kolem roku 1900. Jedná se o hrobky, které sestávají z antikizující stély s kladím s tympanonem a výklenkem s mozaikou či reliéfem Krista nebo Panny Marie s děťátkem a rozměrným rohem obehnaným zdobenými mřížemi [obr. 1]. Stejně jako na Olšanském či Vyšehradském hřbitově zde místo posledního odpočinku našly mnohé významné osobnosti. Příkladem zde pochovaných jmenujme spisovatele Jakuba Arbesa a Ondřeje Sekoru, básníka Karáska ze Lvovic, objevitele krevních skupin Jana Jánského. V souvislosti s minulým režimem připomeňme dvě postavy stojící „na

---

⁴¹ Julius Zeyer se přátelil s Františkem Bílkem. Jejich korespondence ovlivnila i jejich tvorbu. Zvláště výrazné propojení nalezneme mezi Bílkovým *Ukřižovaným* (v katedrále sv. Víta) a *Pražskou kapitolou* v Zeyerově knize *Tři legendy o Krucifixu*, ZEYER Julius : Tři legendy o Krucifixu, Praha 1999.

⁴² LÁNY Jeroným : Hřbitov Malvazinky, Praha 1999, 6.

⁴³ Sochy Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa, které zdobily kostelík sv. Filipa a Jakuba, byly přeneseny do arkád malvazineckého hřbitovního kostela. Neméně zajímavou památkou jsou sluneční hodiny v podobě božích muk stojící u samého vchodu na hřbitov, které sem byly přemístěny ze Smíchovského nádraží ve Zbraslavské ulici. Hodiny stojí na čtyřech stěnách kamenného hranolu, které jsou zdobeny reliéfy Krista a Svaté rodiny. Hřbitov byl roku 1945 zasažen při bombardování Američany.

MUDROVÁ Ivana : Prahou s otevřenýma očima I, Praha 2005, 54.

opačné straně barikády“, prezidenta ČSSR Antonína Novotného a člena legendární undergroundové kapely The Plastic People of the Universe Mejlu Hlavsu.⁴⁴ Nalezneme zde též pochované osobnosti, které se věnovaly teorii umění a výrazně přispěly do sféry jeho poznání jako Vincenc Kramář (†1960), historik, sběratel umění a ředitel Národní galerie, či historik umění Emanuel Poche (†1987). Neméně zajímaví a rozmanití jsou umělci, kteří se na výzdobě nekropole podíleli, jako například již jmenovaný Antonín Barvitijs, Jan Štursa či Jaroslav Horejc.

Na východní zeď hřbitova navazuje Nový smíchovský židovský hřbitov založený roku 1903. V té době k němu patřivala obřadní síň, která však byla brutalisticky přestavěna, a dnes ji využívá Církev adventistů sedmého dne. Na poměrně malé ploše nekropole, vedle které působí kolos modlitebny poněkud nemístně, nejdeme hrobky například smíchovských podnikatelů Portheimů.⁴⁵

Ďáblice

Obecní hřbitov v Ďáblicích vznikl na konci 19. století ze stejného důvodu jako ostatní nově založené hřbitovy na území Prahy - v souvislosti s nezadržitelným růstem počtu jejich rezidentů, a tudíž zvýšené potřebě pohřebního prostoru. Jeho založení bylo zapříčiněno i epidemií cholery a neštovic, kvůli které přestala stačit kapacita do té doby užívaného hřbitova na Proseku. Projekt hřbitova pražské obce v Ďáblicích vypracoval architekt městského stavebního úřadu Vlastislav Hofman v roce 1912 a patří k jeho raným kubistickým dílům.⁴⁶ Podle tohoto projektu byla bohužel realizována jen malá část, a to torzo zdi hřbitova se dvěma polygonálními lucernovitými kiosky se stupňovitou střechou, které vymezují trojlodní bránu. Návrh velké umrlčí komory, pojatý podobně jako architektura kiosků na způsob gotických centrálních kaplí obtočených pilíři, zůstal nerealizován. Došlo i ke zjednodušení podoby toho, co postaveno bylo.⁴⁷ I navzdory tomu je výsledek Hofmanovy práce neopakovatelnou ukázkou českého kubismu, která si dodnes uchovala lehce pochmurné genius loci. To je

---

⁴⁴ ukázky náhrobků na web.stránkách

http://www.prahasmichov.cz/gallery.php?akce=galerie_ukaz&galerie_id=12
vyhledáno 22.2.2008.

⁴⁵ MUDROVÁ Ivana : Prahou s otevřenýma očima I, Praha 2005, 65.

⁴⁶ ŠVÁCHA Rostislav : Hřbitovní kultura. Hofmanovy návrhy krematorií, NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed): Vlastislav Hofman, Praha 2004, 223.

⁴⁷ ŠVÁCHA Rostislav : Pha 8, Ďáblice, Kubistická Praha, Praha 1995, 30.

podpořeno též temnými dějinami nekropole, která byla nejprve fašisty a později komunisty užívána jako pohřebiště popravených osob.⁴⁸ Ač vstupní architektura zavdává příslib zajímavých památek uvnitř, tato nekropole neoplývá nijak zajímavými ukázkami. Nalezla jsem zde jedinou rodnokubistickou hrobku rodin Sehnalovy a Štěpánovy. Její stéla je tvořena motivem vlašťovčího ocasu a zdobena párem geometrických stojanů na svíčky. Dvě firmy, které dodávaly kamenické výrobky na zdejší hřbitov, se jmenovaly Beran a Sršeň.

Ostatní hřbitovy

Dalšími lokalitami, kterými se budu významněji zabývat, jsou hřbitovy v Hostivaři, Vršovicích a Michli. Hřbitov hostivařský je proslavený zdejší první funerální realizací, hrobkou rodičů F. X. Dvořáka, od Františka Bílka a hrobů Antonína Švehly a F. X. Šaldy. Vršovická neboli bohdalecká nekropole je zajímavá především kubistickou hrobkou Cyrila Pecivála od Jaroslava Horejce. V neposlední řadě hřbitov v Michli, též nazývaný Na Zelené lišce, v jehož půdě je pochován literární vědec Václav Černý. Informace spíše drobnějšího charakteru jsem získala i na hřbitovech na Proseku a v Bubenči.

Časté typy náhrobků

Ve funerálním umění daného období se stále opakují nesmrtelné anticé vzory, které provázejí lidstvo po celé věky. Okázalé sloupy, truchlící figury řeckého profilu, vázy a urny se patrně navždy zařadily do nepřilíh se měnícího repertoáru uměleckých prostředků sepulkrálního umění.

Stéla se sloupy

Velmi obvyklým typem náhrobku objevujícím se na pražských hřbitovech je klasicizující či antikizující stéla s nápisovou deskou, kterou ohraničují po stranách sloupy nesoucí jednoduché kladí [obr. 2]. Náhrobky tohoto typu jsou velmi umírněné, avšak antický nádech jim dodává na důstojnosti a okázalosti.

---

⁴⁸ Například atentátníků na Reinharda Heydricha Jana Kubiše a Jozefa Gabčíka. Po únoru 1948 zde byly tajně pohřbívány oběti komunistického režimu, například mučedník církve páter Josef Toufar, který byl umučen při výsledích absurdně vykonstruované aféry, tzv. číhošťského zázraku.

Urnový náhrobek

Urnový náhrobek je dalším často se vyskytujícím typem. Za prvé navazuje na tradici motivu urny v předchozích obdobích funerální výzdoby, za druhé je aktuálním motivem po prudkém rozšíření kremace v našich zemích. Nejčastěji se setkáme s náhrobkem v podobě vysokého soklu, který je korunován zdobenou urnou. Dalším často se vyskytujícím druhem jsou rozmanité architektury ve tvaru všemožných polic a přihrádek s různým počtem zde vystavených uren. Jako příklad nám poslouží nekropole obklopující Krematorium Strašnice, na které se tyto náhrobky vyskytují ve velmi vysoké koncentraci.

Truchlící génius

Bronzový, plechový či kamenný reliéf truchlícího génia v bohatě drapovaném rouchu se nespočetněkrát opakuje na náhrobcích našich hřbitovů [obr. 3]. Typologicky připomíná funerální plastiku doby klasicismu.⁴⁹ Vyskytuje se ve dvou provedeních. Se smuteční vrbou, v jejímž stínu figura plačíc pokleká nad hrobem, a bez smuteční vrby. Tento typ náhrobku působí až přehnaně pateticky. Dojem narušuje pouze fakt, že se tyto náhrobky ve velkých počtech často vyskytují bezprostředně vedle sebe a tak ztrácejí na jedinečnosti. Na hřbitově v Hostivaři jsem našla náhrobek rodiny Ferdovy s poněkud zlidovělým reliéfem truchlícího génia. Některé formální prvky byly věrně zachovány, jako například kompozice postavy sedící pod stromem a rukou si opírající hlavu, či sandály na jejích nohou. Klasicizující génius byl však nahrazen ženskou figurou s drdolem.

Oblá stéla s vegetabilní výzdobou

Velice často se vyskytují kamenné stély na vrchní části zaoblené do půlkruhu. Tato zaoblená část je dekorována florálním ornamentem secesního ražení, tvořeným převážně zeleným listovím. Stéla bývá zdobena též Kristovou tváří.

---

⁴⁹ PRAHL Roman (ed.) : Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, Praha 2004, 62.

Secesní náhrobky a hrobky

Secesní sloh, který vzniká koncem 19. století jako opozice proti již vyčerpaným a stereotypním historismům či jako pokus návratu k přírodě po šoku z průmyslové revoluce, brzy zdomácněl a našel si celou řadu obdivovatelů i u nás. Jeho charakteristické prvky jako bujný rostlinný dekor či nádech symbolismu a tajemství jsou též velmi důstojnou cestou uctění zesnulého ve tvorbě funerální. Na tomto poli se na našich hřbitovech vyskytuje nespočet úžasných památek. Tyto lze rozdělit typologicky do několika základních druhů, které se velmi často opakují téměř v nezměněné podobě. Vedle těchto nalézáme originální, neopakovatelné ukázky, které jsou v rámci secesní sepulkrální produkce úplnými solitéry.

Mou nejoblíbenější památkou na půdě Olšanských hřbitovů je hrobka stavitele Aloise Blechy z roku 1902 [obr. 4], kterou nalezneme na evangelické části hřbitova u hlavní zdi, jež nekropoli dělí od ruchu projíždějících automobilů a tramvají na Želivského ulici. Je to monumentální architektura z černého mramoru kombinovaná s bronzovými doplňky. Deska kruhového tvaru se jmény pohřbených byla ještě před dvěma lety na vrchní hraně korunována kalichem s bohatě zdobeným nodem obrůstaným bujarým listovým a šiškami. Monumentální kalich, který přečníval přes hřbitovní zeď, zmizel. Patrně si někdo přistavil zvenčí žebřík a cenná památka skončila ve sběrných surovinách. Stejně subtilním a elegantním dekorem jsou zdobeny i plastiky dóz po stranách rovu. Rostlinné motivy jako by skutečně z masy hrobky vyrůstaly. Tvoří s ní dokonalou harmonii.

Ve východní arkádě hřbitova na Vyšehradě je pohřben Václav Mašek (†1914), umělecký kovolijec, majitel velmi vyhledávané a úspěšné kovolijské firmy, která například odlila sochu Ukřižovaného od Václava Levého nad menzou na schodišti Slavína.⁵⁰ Jeho hrobka působí velmi dekorativně. Je tvořena náhrobní stélou z černého mramoru, kterou dodala firma J. Rada a syn, bronzovým andělem smrti a freskou archanděla Michaela s bohatě dekorovanými křídly a nápisovou páskou se starozákonním citátem: „*Mane thecel phares.*“ [obr. 5].

Secesní vyznění přetrvává i v mladších realizacích jako je například monumentální hrobka rodiny Trejbalovy, která se nachází nedaleko brány olšanské nekropole. V centru leštěné náhrobní desky nalezneme reliéf vznášející se ženské postavy obklopené bohatou draperií ve

---

⁵⁰ POTOČEK Václav : Slavín, Praha 2005, 167.

stylu art deco. Jejím autorem je vyhledávaný a uznávaný šperkař, cizelér a medailér Franta Anýž.⁵¹ Hrobku nechal zbudovat komerční rada Václav Treybal pro zesnulou manželku Annu Novotnou Treybalovou (†1930). Pod reliéf levitující postavy, které jako by byla symbolem ctností milované choti, nechal objednavatel umístit nápis s vroucími slovy: *“Své milé ženě, zlatého srdce, věnuje vděčný manžel Václav.”*

Typy secesních náhrobků

Stéla dekorovaná festony

Jedním z nejčastějších typů secesního náhrobku je prostá kamenná stéla dekorovaná festony, většinou jedním až třemi. Stéla bývá rozmanitých tvarů, čistě obdélná či s různě okosenými rohy. Pod festonovou výzdobou se nachází pole se jmény pohřbených. Tento typ je ukázkou secese značně ukázněné a umírněné. Užívá se v první polovině první dekády 20. století. Příkladem uveďme hrobku stavitele Josefa Blechy z roku 1902 na evangelické části Olšanských hřbitovů. Rostlinný dekor je zde poslušně soustředěn do festonu, který lemuje medailon s Blechovou důstojnou podobiznou. Dalším příkladem budiž hrobka rodiny Preissigovy z roku 1909 na Vinohradském hřbitově. Zde se na okosené stéle rozprostírá trojice mezi sebou vzájemně propletených festonů. Dvěma dalšími významnými zástupci festonového náhrobku jsou díla významných architektů Jana Kotěry a Josefa Fanty. První z nich vytvořil na Olšanských hřbitovech monumentální mramorovou hrobku univerzitního profesora a chirurga Karla Maydla zdobenou třemi bronzovými festony podle návrhu Bohumila Kafky. Fantovo dílo nachází na Novém židovském hřbitově na Vinohradech. Zde vznikla roku 1907 obří hrobka Bohumila Bondyho **[obr. 6]**, průmyslníka a podporovatele česko - židovských vztahů. Fanta vytvořil rozsáhlou architekturu skládající se z pěti mramorových náhrobních desek. Prostřední z nich vynáší rozměrný bronzový feston se jménem rodiny Bondy. Travnatý rov po stranách lemují dvě kamenné lavice.⁵²

---

⁵¹ František Anýž (1876 - 1934), majitel uznávaného uměleckoprůmyslového závodu na zpracování kovů. Oženil se s Pavlou Schnirchovou, neteří slavného sochaře Bohuslava Schnircha. Podílel se například na výzdobě vstupní haly Janákova Paláce Adria. , KŘÍŽOVÁ Alena : Franta Anýž 1876-1934, Obecní dům, Praha 2004.

⁵² VITOCHOVÁ V. / KEJŘ J. / VŠETEČKA J. : Praha a secese, Praha 1997, 49-50.

Stéla s plochým dekorem

Jiným typem, velmi hojně oblíbeným, je náhrobek s jemným plochým dekorem s florálním vzorem či méně častěji se vyskytujícím figurativním motivem. U skromnějších náhrobků se vyskytuje výzdoba tvořená rozličnými girlandami či bobulemi, květinami a listy, jimiž je pokryta plocha desky. Výsledek často připomíná dekorativní práce či návrhy tapet Vojtěcha Preissiga.⁵³ Dekor je buď vybrušován v černém leštěném mramoru nebo tvořen mozaikou. Příkladem mozaiky s figurativním motivem je náhrobek Josefa Mislera (†1910) na Vinohradských hřbitovech s velice jemným a vysoce dekorativním výjevem Panny Marie s Ježíškem v náručí. Pískovcová stéla kontrastuje se zlatým jaseňovým vzorem roucha a aureoly [obr. 7]. U pravé paty desky sedí sošky zkroušených postav holčičky a chlapečka.⁵⁴ Na další zajímavý příklad jsem narazila na hřbitově v Putimi. Náhrobek rodiny Malíských je zdoben zelenou mozaikou na pozadí kamenného reliéfu assumpty.

„Egyptský chrám“

„Egyptský chrám“ je zajímavým typem funerální architektury, která reaguje na oblibu exotismů v secesním umění. Masivní stély hrobek a náhrobků mají tvar brány do starověkého egyptského či mezopotamského chrámu. Směrem ke kladí se zužují. Na vrcholu je kladí zdobeno secesním dekorem, zde často ve tvaru jakýchsi křídel vážky, která obepínají tvář Krista, chrismon či božský symbol alfy a omegy. Na Olšanech najdeme příklad v hrobce rodiny Kolárovy, na Vinohradském hřbitově je tento typ zastoupen hrobkou rodiny Karlíkovy [obr. 8]. Fascinace Egyptem je v případě secesního funerálního umění poměrně častá. Důkazem může být sfinga na hrobě Dr. Lípy-Bey, jehož jméno ještě zazní, či náhrobek právníka a spisovatele Josefa Škvora (†1909) na Olšanech s reliéfem egyptské otrokyně svírající urnu.

---

⁵³ Hrobka rodiny Pospíšilovy z roku 1907 a hrobka Jana Matiasche z roku 1905 na Olšanských hřbitovech.

⁵⁴ Stejný motiv pískovcových sošek dětí je na hrobce rodiny Brandmayerovy z roku 1920 na Olšanských hřbitovech.

„Zahrádka/altánek“

Jako „zahrádku či altánek“ lze označit architekturu čtvercového půdorysu s monumentální stélou a kamennými ohradními zídkami, které obklopují rov a vymezují tak hrobce soukromou plochu z prostoru hřbitova. Na masivní vyvýšené stéle bývá výklenek se jmennou deskou lemovaný sloupy. Hrobka je zdobena různými druhy ornamentů a vegetabilní dekorem. Příkladem uveďme hrobku rodiny Frdhařovy na Olšanských hřbitovech, která je zdobena geometrizující secesní mozaikou. Její ohradní zídka se stupňovitě snižuje.

Typ secesního kříže

Dalším velmi rozšířeným typem poněkud luxusnějšího charakteru je secesní kříž. Skládá se z mohutného rovu, zdobeného bronzovými úchyty, a vysoké stély z černého leštěného mramoru, v jejímž středu přečnává vysoký kříž. Stéla je často v místě paty kříže zdobena bronzovými festony či secesními svítilnami. Hrobky tohoto typu působí při své monumentalitě velmi důstojně a vkusně [obr.9]. Na Vyšehradském hřbitově je pod takovou architekturou pochován sám velkopřemyslník a dodavatel celé řady náhrobků Antonín Pupp.

Typ otevírajících se dveří

Poměrně mnoho hrobek poněkud větších rozměrů zaujme tvarem dvoukřídlých dveří buď samotných, nebo s figurou do nich vcházející. Často jsou otevírány andělem smrti. Symbolizují odchod na Onen svět, staly se moderním civilnějším ekvivalentem překročení řeky Styx či vstoupení do brány nebeské. Vždy jsou tvořeny vysokou mramorovou stélou ve tvaru křídel dveří, po jejichž stranách vynášejí dvojice sloupů kladí portálu. Nejstarší ukázkou tohoto typu již z roku 1870 jsem našla na druhé nejstarší části Olšan v podobě hrobky rodin Goldschmidovy a Geitherovy.⁵⁵ V době první třetiny 20. století však zjišťujeme zajímavou věc. Tento typ, ač působí honosně, prominentně a originálně, nacházíme na pražských hřbitovech v několika opakujících se variantách, které jako by byly provedeny přes kopírovací papír. Patrně je zhotovila tatáž firma.⁵⁶ Rov vyvýšený dvěma schody se rozprostírá před mramorovými dvoukřídlými dveřmi, z nichž jedno křídlo, to levé, je pootevřené. Figura ženy

---

⁵⁵ Nejnovější hrobka přesně odpovídající tomuto popisu naopak pochází z minulosti zcela nedávné, a to hrobka rodiny Třískovy z roku 2002 na stejném hřbitově.

⁵⁶ V případě hrobky rodiny Salačovy je čitelná značka firmy A. Zelinka na Královských Vinohradech, Flóra.

se o něj lehce opírá pravou rukou a chystá se vstoupit. Vytesána je z kamene světlé barvy a kontrastuje s hnědými dveřmi a jejich černým orámováním. Na Olšanech nalezneme hned dva představitele tohoto vysoce zajímavého typu funerálního umění - hrobky rodin Kalábovy a Müllerovy z roku 1902, dále na hřbitově Vinohradském hrobku rodiny Salačovy [obr.10]. Rozdíly mezi nimi jsou jen detailního charakteru. Ženy třímají v náručí buď svazek květin nebo dítě. Postava v případě hrobky rodiny Salačovy do dveří nevstupuje, ale klepe na ně. To však nemění nic na tom, že typ „vcházení do dveří“ je pozoruhodnou ukázkou kvality práce ve sféře funerálního umění v Praze.

Kubistické náhrobky a hrobky

Patrně nejcitovanější a nejznámější kubistickou realizací je hrobka Nejedlého v Mnichově Hradišti od věhlasného architekta Emila Králíčka z roku 1912.⁵⁷ Horizontálně se rozpínající architektura se skládá ze dvou výrazných částí. Ustupujícího stupňovitého rovu završeného deskou ve tvaru stříšky a trojdílnou stélou, jejíž střední část je zdobena průhledem se, dvojicí kuželů a po stranách párem trojúhelných svítlen. Tři části stély jsou završeny okoseným kladím s výrazným vystupujícím klenákem. S touto památkou byl snad obeznámen autor hrobky Marie Lambergové z roku 1914, kterou najdeme na Strašnickém evangelickém hřbitově, a Králíčkovu dílo velmi nápadně připomíná, ač ve značně redukované a umírněné formě. Kubismus byl ve funerální tvorbě velmi oblíbený a jeho dozvuky nalézáme dlouho po utichnutí jeho vlivu v architektuře. To dokládá například pískovcová hrobka rodiny Kučerovy na Olšanských hřbitovech, která pochází z roku 1939 a stále dodržuje kubistické tvarosloví ve formě čtneť fasetového okraje vysoké stély.

Většina kubistických hrobek si je v podstatě velmi podobná. Ve středu se nachází deska se jmény zesnulého nebo zesnulých, zhotovená povětšinou z černého leštěného mramoru. Kolem této desky se rozehrává kubistické tvarosloví v podobě ostrých, různě prolamovaných hran kamenné architektury s kamenným rovem v popředí. Hrobky bývají různých velikostí. Od méně nápadných a umírněných forem po ukázky značných rozměrů. Pozoruhodné množství takových příkladů nalezneme na Olšanských hřbitovech. První z nich je například hrobka právníka a historika Jaromíra Čelakovského (†1914).⁵⁸ Dále bujným

---

⁵⁷ LUKEŠ Zdeněk : Emil Králíček, Zapomenutý mistr secese a kubismu, Praha 2005, 92.

⁵⁸ Vnuka básníka Františka Ladislava Čelakovského (†1852). Jeho otec Dr. Ladislav Čelakovský (†1904), významný botanik, je pochován na Olšanských hřbitovech také. Portrét na jeho náhrobku vytvořil Bohumil Kafka.

břečťanovým porostem ozdobený náhrobek rodiny Wízkovy z roku 1914. Vysoká mramorová deska je ohraničena kamenným lemem v rozích se ostře rozpínajícím do stran. O rok mladší hrobka rodiny Nedělovy je k nalezení na Vinohradských hřbitovech. Kamenná fantazie, která nás zaujme kolem mramorové desky, je tvořena kladím dvakrát nakoso prolamovaným v místě, kde je vynášeno dvojicí hranatých sloupků. To je korunováno šestibokou deskou se jménem rodiny. Stéla je předstoupena kamenným květníkem, který tvoří součást těla architektury, a po stranách párem kamenných uren **[obr. 11]**. Vedle typů náhrobků bez figurativní výzdoby jsou kubistické funerální památky často zdobeny bronzovými reliéfy v symbióze stojícími vedle geometrického tvarosloví. Hrobka rodiny Pacovských a Hniličkových na Olšanských hřbitovech z roku 1919 nabízí pohled na dokonalou koexistenci divoce kubisticky prolamovaného podstavce a reliéfu kříže s figurami Panny Marie a Jana Křtitele. Kolem kříže probíhají paprsky a plasticky tak kontrastují s horizontálním podstavcem i břevnem krucifixu **[obr. 12]**. Hrobka rodiny Márovy na Olšanech z doby před rokem 1919 se též skládá z kamenné spíše plošně kubisticky pojaté desky a drobného bronzového reliéfu v profilu s vyobrazením Panny Marie a Ježíška, který stojí na pařezu. Velmi podobný náhrobek kombinující kubistickou stélu a figurativní reliéf se nachází také na Vinohradském hřbitově. Hrobka rodiny Bradáčovy skýtá pohled na dynamickou žulovou architekturu a poměrně velký reliéf s dvojicí antikizujících postav. Překrásnou ukázkou užití kubismu ve funerální umění je bezesporu výjimečná vršovická hrobka spisovatele Karla Půlpána z roku 1914, kterou vytvořila firma J. Rada a syn. Je tvořena vysokou stélou z černého mramoru a dvojicí krystalinických sloupků po jejích stranách. Stéla, na kterou hledí skulptura sedícího mladého muže s knihou, vyniká dlouhým nápisem tvořený sofistikovaným kubizujícím písmem.⁵⁹ Rov pokrytý břečtanem vymezují dva rohové okosené květníky **[obr. 13]**. Na stejném hřbitově se setkáme s další kubistickým unikátem, monumentální hrobkou MUDr. Cyrila Pecivála z roku 1915 podle návrhu Jaroslava Horejce. Hrobka se skládá ze dvou částí - rozměrného plochého dvouúrovňového polygonálního rovu a stély s dynamicky okosenými hranami. Z plakety, která ji zdobila, však zůstala prázdná plocha jako memento památek ztracených či zcizených z prostoru hřbitovů **[obr. 14]**.

Mladšími ukázkami stálého působení vlivu kubismu či spíše jeho dozvuku a ohlasu na hřbitovech je následující trojice hrobek. Na první narazíme nečekaně již na nejstarší

---

⁵⁹ Celý nápis v kapitole Citáty na náhrobcích.

dochované části Olšanského hřbitova s označením římská dvě.⁶⁰ Je to hrobka rodiny Rumlerovy z roku 1925, umírněná nižší stavbička. Čtvercovému rovu sestávajícímu ze tří rovnoběžných postupně se zmenšujících ploch vévodí náhrobek z černého leštěného mramoru ohraničený sloupovou architekturou, která odvážně vstupuje do prostoru, a vodorovným kladím. Naprosto identicky pojatou kubistickou hrobku najdeme i na novém hřbitově na Proseku v podobě posledního útočiště rodiny Koulovy. Trojici uzavře náhrobek knihtiskaře Otakara Janáčka z roku 1927 od Karla Opatrného na Vinohradském hřbitově, který kombinuje kubisticky pojatý kamenný sokl s kosými hranami a bronzovou plastikou bezvládného muže. Z roku 1926 pak pochází ušlechtilý urnový náhrobek Růženy Vágnerové na Vršovickém hřbitově. Je tvořen vysokým okoseným podstavcem a urnou připomínající krystal. Náhrobek je značen V. Zdeněk [obr.15]. S řadou pozoruhodných kubistických hrobek se setkáme na Novém židovském hřbitově na Vinohradech. Často se zde opakuje motiv trojúhelníku, například na hrobce bankovního ředitele Paula Oserse (†1923) z bílého pískovce s výraznou trojúhelnou římsou a trojúrovňovou spodní částí stély s okoseným květníkem, či na hrobce Augusty Dubové (†1918) s trojúhelnou stélou s nikou a širokým podstavcem s hebrejským nápisem.

---

⁶⁰ Nejstarší část založená kolem roku 1682 byla zrušena roku 1860. Z ní dochované náhrobky dnes zdobí hřbitovní zeď kolem kostela sv. Rocha na Olšanském náměstí.

Rondokubismus

Rondokubismus, jako architektonický styl považovaný za oficiální tvář I. republiky a výtvarný projev její svébytnosti a kulturní úrovně, kterou navazovala na hlubokou tradici stavitelskou v našich zemích, nemohl neproniknout ani do sféry produkce sepulkrální. I zde se projevuje výrazným dekorativismem, veselostí a přívětivostí. Jeho patrně nejznámějším a nejčastěji citovaným představitelem v této oblasti je pardubické krematorium podle návrhu Pavla Janáka z roku 1922, který vybrala porota z 82 předložených soutěžních návrhů.⁶¹ Vedle autora vítězného stojí dodnes za pozornost i futuristický návrh Jiřího Krohy,⁶² který svým krystalinickým vzezřením vyvolává představu jakési vesmírné lodi.⁶³ Budova krematoria v sobě spojuje důstojnost chrámu posledního rozloučení a malebnost české chalupy s trojúhelným štítem a sedlovou střechou. Autor zvolil pro rondokubismus běžnou barevnou kombinaci červené a bílé, které odkazují na naše národní barvy. Tato téměř „perníková chaloupka“ je po třech stranách obehnaná ochozem s dekorativními sloupy. Při příchodu po schodišti nás též zaujme roseta uzavřená ve štítu zdobeném proužky dvoubarevné fasády stavby. Výzdoba interiéru byla realizována dle návrhu Františka Kysely. Široký oblouk nad varhanami je zdoben motivy lipových listů. Dřevěné detaily jsou též pojaty v lidovém duchu.⁶⁴

Zajímavou ukázkou na území hlavního města Prahy je kolumbárium na Olšanských hřbitovech, které se nachází přesně na hranici se hřbitovem Vinohradským, tedy u zdi ohraničující od Želivského ulice. Je to velkorysý objekt pokrývající téměř polovinu délky hřbitovní zdi zmíněné třídy. Je členěno do oddělení dle písmen, která vévodí architektuře vždy v polovině oddělení. Zde, ve středu mezi urnovými skříňkami, vzniká prostor pro jakýsi oltářík, vodorovnou desku, jež tvoří pomyslný střed kolumbária. Oltářová deska dále pokračuje architekturou tvořenou lomenými hranami připomínající svatostánek, jenž vrcholí výklenkem se zmíněným písmenným označením. Horní hrana kolumbária je zdobena obloučkovým motivem. Jednotlivé příhrádky kolumbária jsou od sebe odděleny architektonickým dekorem. Samotná oddělení jsou vždy horizontálně dělena do horní a spodní části, z nichž spodní dvě řady příhrádek jsou zbarveny do růžova a horní tři do bíla.

---

⁶¹ VÁŇA Radek : Městské krematorium Pardubice, in: Art and Antiques, 2, 2005, 72.

⁶² VEČEŘÁKOVÁ Markéta : Krematoria v české architektuře 10. - 30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění XLV, 1997, 78.

⁶³ CÍSAŘOVSKÝ Josef : Kroha, Praha 2003, 40.

⁶⁴ LESÁK Jan : Krematorium a jiné vizuální záležitosti, in: Fotograf, 9, 2007, 87.

Na dělicích přepážkách mezi jednotlivými odděleními nalezneme vždy odlišné, též rondokubisticky provedené urnové architektury, patrně pro prominentnější případy. Každá z nich je originální. Mají podobu patrových kamenných polic, se dvěma či více urnami, zdobených geometrickými motivy. Střed celé architektury kolumbária tvoří Pomník padlým 1914-1918 ohraničený odděleními „J“ a „A“, od nichž na sever vybíhá křídlo zakončené písmenem „P“ a na jih písmenem „H“ [obr. 16]. Přihrádky na urny jsou zde často doplněny secesními svítilnami či vitrínami. Projekt tohoto kolumbária pokračuje v menším měřítku i na sousedním II. obecním olšanském hřbitově.

Na hřbitově na Malvazinkách nalezneme nečekané výtvarné dílo dozvuku rondokubistického směru v podobě hrobky rodiny Thuringerovy z roku 1933. Ta se velmi dynamicky rozpíná do prostoru pomocí dvou řad pěti kamenných koulí zdobených bronzovými motivy hvězdiček, které po stranách lemují rov složený z několika vrstev kamenných desek různých tvarů. Rovu dominuje stéla k bronzovým reliéfem muže v profilu, zesnulého Karla Thuringera. Nad reliéfem se nachází opět kamenná koule, která zde supluje funkci nápisové desky. Celý výjev korunuje vysoký dvojitý kříž krystalinického tvaru, který propůjčuje architektuře velmi nezvyklý, až fantastický ráz. Dílo bohužel signováno není [obr.17].⁶⁵ Nedaleko od tohoto místa nacházíme spíše „kuriozitu“, a to neorondokubistickou hrobku patrně manželů Vajnarových z roku 1999. Ač se jedná o velmi novou architekturu, její podoba naprosto odpovídá estetice dekorativismu I. republiky. Jak tvarem, tak barevnou kombinací šedého a růžového kamene.

---

⁶⁵ Koule, které se zde v hojném počtu vyskytují, byly oblíbeným výrazovým prostředkem architekta Aloise Dryáka.

Symbolika náhrobků

Symbolika náhrobků první třetiny 20. století je navzdory očekávání stále ještě poměrně bohatá a pestrá.⁶⁶ Nacházíme mnoho ukázek zástupců rostlinné a v menší míře i živočišné říše. Náboženských motivů pozvolna ubývá,⁶⁷ ale přítomny jsou v sepulkrální tvorbě trvale především v podobě Panny Marie s Ježíškem, krucifixu a Kristovy tváře. Evangelický náhrobek poznáme díky často se objevujícím symbolům kalicha samotného nebo stojícího na otevřené knize. Již velmi zřídka se vyskytuje kdysi oblíbený motiv přesýpacích hodin, které představují ubíhající a prchající život, který je nám na světě dán. Na rozdíl od doby barokní zde naprosto absentuje motiv všudypřítomného kostlivce, lebek a podobně. Zcela se vytratilo použití symboliky fyzické smrti a zůstává jen symbolika žalu po odchodu milované osoby. Je to též dáno faktem, že lidé čím dál méně přicházeli do kontaktu s umírajícími. Nebyli přítomni skonu. Přestali být konfrontováni s reálnými okolnostmi umírání. Nadále přetrvávají symboly, které si lidstvo s sebou nese již od dob starověku. Význam mnoha z nich se však poslední dobou z našeho podvědomí vytrácí, a proto se domnívám, že není na škodu se o některých z nich šířeji zmínit. Prvky jako urna, váza či obelisk oplývaly bohatou smuteční symbolikou. Ta se ale postupně vytratila a tyto formy přetrvávají jen jako obvyklé dekorativní prostředky. Obelisk se ve do repertoáru výzdoby funerální architektury začlenil po napoleonských výpravách jako místo označení pohřbu, tedy symbol smrti.⁶⁸ Sloup, který v antice plnil funkci císařského pomníku či připomínal významné vítězství, se ve funerální výzdobě uplatňuje především v podobě zlomené či zborcené. Tento motiv symbolizuje pomíjivost života vezdejšího či nepřízeň osudu. Zlomený kanelovaný sloup nacházíme u celé řady sepulkrálních památek dané doby. Například i u hrobky Viktora Nečase z roku 1909 od Františka Bílka. Zde drží zlomený sloup pár rukou. Častým motivem je také anděl, který se o zlomený sloup opírá.⁶⁹ Tento symbol úspěšně přetrvává dodnes. Urna původně sloužila jako schránka na popel. Jí velmi podobným motivem je smuteční váza původně sloužící k uchovávání vonných balzamovacích olejů. Vázy zavinuté do splývající drapérie (stejně jako kříže) pak v sobě nesou symboliku utrpení

---

⁶⁶ Bohužel na rozdíl od současnosti: „*Unifikované náhrobky opakují několik málo vzorů a stále stejné symboly, umělý kámen a vtíravý lesk.*“, JANDOVSÁ Miroslava : Upravujeme hroby, Praha 2002, 3.

⁶⁷ Z této doby pochází na Krčském hřbitově zajímavý náhrobek s reliéfem hlavy ženy s velmi výrazným šálem obtočeným kolem krku připomínající sv. Ludmilu s atributem.

⁶⁸ VLČEK Tomáš (ed.) : Sloup, váza, Obelisk, Praha 2005, 140.

⁶⁹ Hrobka Josefa Sobičky, 1910, firma J. Rada a syn, Olšanské hřbitovy.

Ježíše Krista.⁷⁰ Jejich obsah se ale též zúžil na pouhou dekoraci náhrobků. To dokládají i vázy s draperií vyskytující se jako součást výzdoby hrobů na židovských hřbitovech zřízených kolem roku 1900, jakými jsou Nové židovské hřbitovy na Vinohradech a na Malvazinkách. Zajímavou židovskou symbolikou se vyznačuje velký počet secesních náhrobků, které svou architekturou připomínají vchod do velesvatyně jeruzalémského chrámu. Ta byla po celý čas ponořena v úplné tmě a její vchod střežila dvojice měděných sloupů se jmény Jachin a Boas.⁷¹

Symbolika rostlin

Motivy, kterými se náhrobky nejhojněji zdobily, byly dle očekávání rostliny. Symbolika některých z nich je v lidstvu hluboce zakořeněna, ale ne vždy platí, že by každá květinka zdobící poslední útočiště člověka nesla hluboký význam. Často se rostliny objevily spíše pro své dekorativní vlastnosti, nebo zkrátka proto, že tu či onu měl zesnulý za života rád. Některé se však objevovaly s takovou četností, že jejich výskyt ve funerálním umění nemůže být náhodný.

Zlomený dub

Zlomený dub se ve výzdobě funerálních památek vyskytuje až překvapivě často. „*Je to strom zasvěcený Jovovi a druidům, proto biskup, jenž křtí a jeho noha přitom spočívá na padlém dubu, symbolizuje obrácení pohana.*“⁷² Co se ale týče dekoru ve 20. století, sám fakt zlomeného kmene stromu představuje skon jedince a vyhasnutí jeho života. Na Olšanských hřbitovech se setkáme s velmi výrazným náhrobkem Josefa Kodla z roku 1909, jehož autorem je Josef Rous a vyhotovila ho významná firma Pupp a Škarka,⁷³ představující bronzovou plastiku dubu úctyhodných rozměrů. Dub je v půli kmene zlomen a větvoví s usychajícím listím se rozprostírá po celé ploše stupňovité mramorové desky rovu. Pohled na tento výjev zmaru je velmi sugestivní a dramatický. Ještě podle fotografie z roku 1997⁷⁴ k hrobu patřil prostý dřevěný kříž se stříškou, bohužel do doby, kdy jsem památku navštívila, kříž zmizel **[obr. 18]**. Velmi podobný, o rok mladší, příklad masivního náhrobku celého pokrytého

⁷⁰ PRAHL Roman (ed.): Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, Praha 2004, 179.

⁷¹ VON ALLMEN Jean – Jacques : Biblický slovník, Praha 1991, 76.

⁷² HALL James : Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 123.

⁷³ Josef Rous ve spolupráci s firmou Pupp a Škarka jsou též spjati s největším náhrobním sousoším Olšanských hřbitovů, hrobkou Jana Hrdličky.

⁷⁴ VITOCHOVÁ V. / KEJŘ J. / VŠETEČKA J. , Praha a secese, Praha 1997, 47.

větvořím puklého dubu nalezneme v podobě hrobu ředitele cukrovaru Václava Motlíka na Vinohradských hřbitovech. Zde je dub doplněn plastikou ptáčka. Na stejném hřbitově nalezneme na hrobě B. Kabáta z roku 1912 velmi dynamickou plastiku anděla smrti, která rukama láme dubovou větev s hrdým a nekompromisním výrazem ve tváři. Na Olšanských hřbitovech se setkáme s realizací náhrobku populárního herce Vojty Slukova, která vznikla ve spolupráci Jana Kotěry a Stanislava Suchardy roku 1903. Náhrobek kombinuje žulovou desku s leštěným křížem a plastiku zlomeného pískovcového dubu. Dub se objevil též v Bílkově díle *Modlitba nad hroby*, ve kterém se stal přímo součástí konstrukce plastiky. Ta se nachází na hřbitově Chýnova, rodného města umělce.

Dubové listí se často vyskytuje na květinových girlandách a věncích jako výzdoba reliéfů či uměleckých mříží a zábradlí kolem hrobů.

Makovice

Až neuvěřitelně častým motivem výzdoby funerálních památek je hlavička makovice či květy vlčího máku. Mák je již od starověku symbolem spánku díky svým uspávacím účinkům. Je atributem řeckého boha spánku Hypna a boha snů Morfea.⁷⁵ Její motiv je užíván jako dekor reliéfů i uměleckých mříží náhrobků či součást květinových girland. Nalezneme ji jak na náhrobcích křesťanských, tak židovských [obr.19].⁷⁶ Další symbolika, jež se k makovici váže, je lékařství. K zajímavému spojení symboliky spánku věčného a medicíny nalezneme na hřbitově na Malvazinkách, kde hlavičky makovic zdobí mříže dveří hrobky, v níž je pohřben MUDr. Jan Jánský (1921), objevitel krevních skupin. Svazečky hlaviček makovic se velmi často objevují v dlaních soch andělů smrti nebo truchlících žen. Tak je tomu v příkladech hrobky Josefa Lindy a Josefa Sokola z roku 1922 na Vinohradských hřbitovech.⁷⁷

---

⁷⁵ HALL James : Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 256.

⁷⁶ Např. hrobka rodiny Weltscheovy na Novém židovském hřbitově na Vinohradech [obr. 19].

⁷⁷ Zde napsal: „*Země odumři, ale neodcházej.*“

Šišky

Vedle hojně se vyskytujících makovic se dá za další stálici považovat motiv šišek borových i smrkových.⁷⁸ Symbolizují plodnost a štěstí. Jako plody stále zeleného stromu znamenají nesmrtelnost (viz šiška piniová).⁷⁹ Taktéž jako symbol, jehož historie sahá daleko do starověku, se dají šišky nalézt v sepulkrálním umění křesťanském i židovském. V tomto případě musím zmínit monumentální Fantovu hrobku Emila Lederera z roku 1898, jež se nachází též na Novém židovském hřbitově na Vinohradech. Rozměrná kamenná architektura světlé barvy je bohatě zdobena motivy smrkových šišek a větvíček v kombinaci se dvěma slunečnicemi v akroteriích kladí.

Smuteční vrba

Vrba, jako symbol smutku, je v myslích lidí dodnes hluboce zakořeněným symbolem. Těchto stromů nalezneme na našich nekropolích celé „lesy“. Vlastně tvoří jeden samostatný a velice hojně rozšířený typ náhrobku. Její oblíbenost patrně spočívá i ve faktu, že náhrobky pokryté reliéfem smuteční vrby vyvolávají velmi působivý dojem. Nejčastěji jsou náhrobky tohoto typu tesány ze světlého pískovce. Reliéf vrby zabírá značnou část desky. Kmen se pne ze země a koruna stromu se ohýbá dolů podél vrchní hrany stély. Mezi listovím čteme jména zesnulých. Kmen vrby je též často, stejně jako je tomu u symbolu dubu, zlomen v půli, což dále odkazuje na skrytý smysl unikajícího života. Tragický strom bývá také doplněn reliéfem truchlící postavy. V řecké mythologii byla vrba se svými kořeny pod jménem Persefoné prostřednicí mezi podsvětím a panenskou bohyní Kóré. Podle Bible je vrba pro velkou plochu stínu, který vrhá, symbolem neplodného života a smrti.⁸⁰

---

⁷⁸ Na náhrobku matky architekta Josefa Fanty nebo Aloise Blechy na Olšanských hřbitovech.

⁷⁹ COOPER J. C. : Encyklopedie tradičních symbolů, Praha 1999, 189.

⁸⁰LURKER Manfréd : Slovník biblických obrazů a symbolů, Praha 1999, 306 - 307.

Ostatní rostliny

Dalšími rostlinami užívanými při výzdobě je palmová ratolest nebo vavřín, které označovaly slavné zemřelé. Na mřížích ohrádek kolem rovů najdeme bodlák, který symbolizuje oddanost a věrnou lásku. Břečťan je snad sám o sobě symbolem hřbitovů, protože jeho všepohlcující listoví brzy pozře i ten nejodolnější náhrobek. Bývá součástí rostlinných girland a věnců. Slunečnice je snad nejdekorativnější a navzdory prostoru hřbitova poněkud optimistickou květinou. Je symbolem slunečního světla a potažmo Krista, který je světlem našich životů a k němuž se upínáme. Na několika náhrobcích jsem se setkala s konvalinkami. Tato jedovatá krásá, se objevila v souvislosti s tematikou smrti v tvorbě například Jindřicha Štyrského, jemuž připomínala odchod jeho sestry. Pro svou oblíbenost nechybí samozřejmě ani růže, jejíž významová šíře sahá od Panny Marie po antickou báji o třech Gráciích.⁸¹ Časté jsou náhrobky pokryté reliéfy růžového keře, které plně korespondují s kompozicí náhrobků se smuteční vrbou.

Symbolika zvířat

Škála zobrazovaných živočichů není příliš bohatá. V převážné většině se setkáme s ptáky, jejichž křídla přímo vybízejí ke konfrontaci s odplouvající duší. Nejčastěji to jsou všem známí holoubci, kteří mohou symbolizovat holubici Ducha svatého, nebo páreček hrdliček, představující nekonečný žal přeživšího partnera. V jednom případě, a to na Vinohradských hřbitovech na monumentální hrobce Josefa Křivánka z roku 1910, jsem se setkala s reliéfem ptáka Fénixe, který povstává ze svého popela, a stal se tak již ve starověku symbolem znovuzrození.⁸² Na některých hrobech přetrvává motiv sokola s rozpjatými křídly, jenž symbolizuje odvahu a sílu. V některých případech se můžeme setkat s motivem padlého a zraněného sokola, který přímo souvisí se symbolikou odchodu člověka na věčnost. Masivní skulpturou padlého sokola je zdoben náhrobek člena sokolské organizace Franty Kukly (†1915) na Vyšehradském hřbitově [obr. 20]. Téměř identickou památku dále najdeme na Vršovickém hřbitově. Náhrobek Ludvíka Novotného z roku 1921 zdobí padlý sokol zasažený šípem. Zobákem se snaží šíp vytáhnout. Do třetice zajímavého sokola nalezneme na stejném hřbitově. Náhrobek Antonína Svobody, zakladatele střeleckého spolku, střeží sokol držící v pařátech pušku. Prastarý symbol nesmrtelnosti v podobě páva jsem našla na Novém

---

⁸¹ HALL James : Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 390 - 391.

⁸² HALL James : Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991, 136.

židovském hřbitově na Vinohradech na náhrobku malíře Maxe Horba z roku 1908. Paví maso je údajně nepoživatelné. Proto nebyl loven a stal se tak symbolem nesmrtelnosti.

„Atribut“ zesnulého jako výzdoba náhrobku

Po celé planetě se setkáváme případy pohřebních ritů, při kterých je nebožtík při cestě na věčnost vybaven věcmi, které měl za života rád, nebo těmi, které se mu staly osudnými. Tento přístup vede více méně ke kuriozním situacím. Na některých místech Asie jsou mrtví pohřbíváni do rakví ve tvaru předmětu, který reprezentuje jejich zájmy a záliby za života. Velmi, pro nás, úsměvnými funerálními artefakty jsou například rakve ve tvaru telefonního sluchátka⁸³ či dokonce ženských vaječnicků. Méně šokující jsou pak rumunské hřbitovy, kde se na náhrobcích objevují výjevy okamžiku, kdy zesnulého zastihla smrt. S podobnými fenomény se můžeme setkat i na hřbitovech našich luhů a hájů. Jsou to náhrobky, které buď vypovídají o životní vášni či poslání zesnulých, nebo o události, při které odešli ze života.⁸⁴ Na hřbitově na Malvazinkách najdeme velmi smutný náhrobek s reliéfem zříceného roztržitého letadla. Mramorová deska vedle křídla zříceného letounu praví, že patří Jiřímu Matějkovi, četaři aspirantovi, polnímu pozorovateli a letci, který zahynul ve 22 letech při srážce letadel roku 1930 [obr. 21]. Další zajímavost z říše techniky představuje náhrobek věhlasného továrníka a zakladatele firmy Škoda, Emila rytíře von Skoda (†1900) na starém plzeňském hřbitově u kostela sv. Mikuláše. Masivní žulová deska je zdobena reliéfy ozubeného kola a hřídele, dále pak bronzovým reliéfem zesnulého z profilu. Náhrobek z roku 1903 byl dílem italského sochaře Raffaella Romanelliho. Snad omylem vytesal na něj tento umělec místo data narození datum Škodova křtu, 19. 11. 1839.⁸⁵ Nečekaná je zde kombinace dekoru využívajícího artefakty technického pokroku s dekorem florálním. Škodova podobizna je doprovázena povadlou palmovou ratolestí a dvěma svazečky růží. Hrob dále ohraničuje mříž zdobená květy vlčích máků a makovicemi [obr. 22]. Na Vinohradském hřbitově nás až překvapí řešení náhrobku horního inspektora Doc. Ing. Otakara Nováka (†1913), které beze zbytku odpovídá profesi zesnulého. Náhrobek tvoří monumentální deska z neopracovaného

⁸³ výstava „Six feet under,“ která proběhla v Muzeu umění v Bernu a Muzeu hygieny v Drážďanech od září 2007 do března 2008.

⁸⁴ Tento fenomén u nás přetrvává do dnešních dní a stále se s ním na našich hřbitovech setkáváme. Na Olšanských hřbitovech najdeme náhrobek cirkusového krotitele šelem s motivem muže s medvědem. Na II.obecním Olšanském hřbitově náhrobek s motocyklovým závodníkem, na hřbitově v Krči náhrobek kapitána se zaoceánskou lodí. Poměrně kuriózní je náhrobek jistého polského Róma s motivem muže opírajícího se o luxusní vůz BMW s jasně čitelnou poznávací značkou. Vedle automobilu je ještě vyobrazen syntetizátor. Zde jasně nalézáme případ náhrobku, který prezentuje zámožnost svého majitele [bonusový obr. 37].

⁸⁵ Zajímavosti z historie společnosti Škoda II, Škodovák, 21. 5. 2001, 2.

kamene představující skálu se vchodem do dolu, který tvoří černá mramorová nápisová deska.⁸⁶ Nad ní visí hornická lucerna a dvě zkřížená kladívka **[obr. 23]**.

Na stejné nekropoli odpočívá Dr. Adolf Lípa-Bey, český lékař, který působil v Egyptě, kde se významnou měrou podílel na léčbě cholery. V mramorové hrobce z roku 1924, díle již mnohokrát zmiňovaného sochaře Františka Rouse, je pochován společně se svou egyptskou manželkou Helen. Hrobka je tvořena stélou v podobě dveří, do nichž vchází postava ženy, a rovu, který střeží bronzová sfinga, symbol nesmrtelného Egypta. Součástí dekorace byly ještě kovové ozdoby v podobě egyptských sošek, které však zmizely v nenávratnu, stejně jako velké množství dalších nestřežených uměleckých předmětů, které jsou přímo výzvou pro poberty při návštěvě hřbitova.⁸⁷ Velmi výmluvná je pískovcová hrobka Ferdinanda Wetterera z roku 1904 na Olšanských hřbitovech v podobě sepjatých dlaní. Skulptura je vyhotovena velice detailně včetně nehtů a kloubů. Gesto rukou nepřipomíná ruce sepjaté v modlitbu **[obr. 24]**, spíše okamžik přesvědčenosti a zarputilosti. Stejný motiv sepjatých dlaní najdeme také na Vršovickém hřbitově.

Hudební nástroje

Často se na našich hřbitovech setkáme také s motivem hudebních nástrojů, nejčastěji houslí či harfy nebo lyry. Náhrobek houslaře Františka Špidlena z roku 1916 na II. obecním olšanském hřbitově je zdoben bronzovým reliéfem houslí, které drží ruce výrobce. Na Olšanských hřbitovech nalezneme s vysokou náhrobní stélou Hanuše Wihana, kterou v roce 1929 vytvořil František Bílek. Zdobena je postavami muže hrajícího na housle a ženy. Kromě výzdoby náhrobků přímo odkazujících na profesi zesnulého slouží hudební nástroje spíše jako evokace smutku, rozehrávají v představě přichozích tesknou melodii znící při odchodu milované osoby. S velmi zajímavou památkou z třicátých let se setkáme na hřbitově v Hostivaři. Je to sousoší Amorka držícího housle a aktu mladé krásné ženy doplněné dekorem listoví. Po útoku vandalů byla však plastika značně poničena a ze jména zde pohřbeného je čitelné pouze jméno křestní – Jan. Náhrobky zdobené reliéfy žen hrajících na hudební nástroje nabízely na Vršovickém hřbitově dokonce dvě firmy. Firma Stička toto místo zásobila téměř desítkou

---

⁸⁶ Zde nápis: „*Neplač, vždyť se sejdeme u pána boha zas.*“

⁸⁷ ROSÍK Miroslav : Vinohradský hřbitov, místo posledního odpočinku slavných ,in: Noviny Prahy 2, 1, 2007, 8.

identických stél zdobených reliéfy ženských postav s lyrou. Firma Ducháček pak dodala pro rodinu Hospodářových náhrobek se stejným motivem, jen nahradila lyru houslemi.

Firmy

Tradice objednávání a výroby hrobek a náhrobků sahá hluboko do minulosti. Počínaje faraóny, kteří ve starém Egyptě zaměstnávali po celá desetiletí tisíce dělníků, aby jim vystavěli honosné pohřební monumenty, jimž se prostý smrtelník obdivuje dodnes, přepychovými mausoley diktátorů různých politických režimů konče. Potřeba důstojného pohřbu a připomínky zesnulého našťastí z naší společnosti nevymizela. Důkazem toho jsou prosperující firmy obchodující s posledními věcmi člověka. Podle značek na náhrobcích pražských hřbitovů zde působilo poměrně velké množství firem. Jejich práce byly určeny nemajetné i zámožné klientele. Na jedné straně své služby v oblasti stavby hrobek nabízely luxusní značky, jejichž na první pohled nákladné realizace nacházíme po celé Praze. Na straně druhé podnikaly lokální firmičky mnohem drobnějšího charakteru, které se vždy vázaly k jednomu konkrétnímu hřbitovu, a jejichž výrobky většinou jinde nenacházíme. To poznáme vždy podle velké koncentrace podobných až identických typů náhrobků na jednom hřbitově. Zástupcem firem velmi luxusního charakteru je společnost Pupp a Škarka,⁸⁸ se kterou spolupracoval významný umělec své doby, autor funerální plastiky a jednoho z návrhů sochy sv. Václava na dnešním Václavském náměstí, František Rous. Patrně nejvýznamnějším plodem jejich kooperace je hrobka Jana Hrdličky, největší náhrobní sousoší na Olšanských hřbitovech, které najdeme v těsné blízkosti Nové obřadní síně. Sousoší se též nazývá Matčín sen, protože vyjevuje sen matky, který se jí zdál před velmi tragickou událostí, sebevraždou mladičkého syna, kterou spáchal z nešťastné lásky. Hrobka se skládá z monumentální mramorové architektury a čtyř postav velkolepého sousoší. I další realizace této firmy stojí za zmínku - socha zlomeného dubu na hrobě Josefa Kodla též na Olšanských hřbitovech. Zámožný podnikatel Antonín Pupp je pohřben na Vyšehradském hřbitově v secesní hrobce z černého mramoru.

Další firmou, se kterou jsem se setkala na všech navštívených pražských hřbitovech, dodávající luxusní a nákladné hrobky, je J. Rada a syn. Většina realizací tohoto dodavatele jsou rozměrné secesní hrobky z černého mramoru. Důležitým příkladem toho je náhrobek

---

⁸⁸ Firma Pupp a Škarka vlastnila nedaleko Čerčan lom. Odtud též dodávala kámen na výstavbu pražské dlažby.

známého kovolijsce Václava Maška, který se sám významně angažoval ve funerální tvorbě. Firma ale vyrobila i skvostnou kubistickou hrobku spisovatele Karla Půlpána na Vršovickém hřbitově.

Kamenická firma Alexandr Zelinka na Královských Vinohradech, Flóra, na jejíž práci se jako sochařka podílela i Zelinkova manželka, zanechala na místních hřbitovech mnoho svých výrobků. Například náhrobek Henrietty Schmidt na Vinohradském hřbitově z roku 1911 v podobě pískovcové mužské figury anděla smrti, který objímá kříž zdobený secesním ornamentem, a bradou se opírá o jeho temeno. Křídla smrtonoše sahají až k patě krucifixu. Velmi zajímavou ukázkou produkce této firmy je ještě olšanský náhrobek Leopolda Bařka (†1928),⁸⁹ zahradního architekta a ředitele sadů hl. m. Prahy. Na kamenné stéle sedí velmi civilně vyhlížející postava muže v dobovém obleku a klobouku. Jednu nohu má přehozenou přes druhou. Jako by seděl v parku na lavičce a těšil se ze svého díla.

Na pražských hřbitovech se dále často objevují práce kamenického závodu arch. Podpěra Kralupy. Jeho majitelem byl Blahomír Podpěra,⁹⁰ žák Josipa Plečnika, ve dvacátých letech uznávaný tvůrce standardního urnového náhrobku.⁹¹ V katalogu jeho firmy čteme, jak precizní byl při své práci: *„Kamenická práce, která má přetrvati věky, musí býti provedena dokonale, základy počínajíc. Řemeslná vyspělost je jednou z podmínek uměleckého tvoření. Promysleme a provedme v kameni každou podrobnost dokonale. Neříkejme, že lidé takové práce neocení. Vážnými lidmi vždycky bude oceněna. Budme solidní v práci a ve všem svém jednání.“*⁹² O kvalitě jeho práce se dodnes můžeme přesvědčit na mnoha náhrobcích, které poznáme podle drobných reliéfů ženských figur, které působí velmi křehkým a zranitelným dojmem. Oděny jsou do takřka neznatelných draperií.⁹³ Stejně jako v případě firmy Zelinka se na výrobě náhrobních plastik podílela i Podpěrova manželka.

Zajímavou ukázkou lokálního kameníka a dodavatele náhrobků, který zásoboval a přináležel pouze k jednomu hřbitovu, je firma P. Palouš, která působila v prostoru Krčského hřbitova, řečeného hřbitov Na Zelené lišce.⁹⁴ Na této nekropoli se objevují ve velkých počtech typy

---

⁸⁹ Zde bych si dovolila nesouhlasit s tvrzením Aloise Vanouška, podle kterého plastiku vytvořil sochař Jindřich Zelenka. Ten se narodil čtyři roky po vyhotovení pomníku Alexandrem Zelinkou. Došlo zde tedy k záměně jmen Zelenka a Zelinka. viz VANOUSEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 82.

⁹⁰ CHLUPÁČ Miloslav : Chvála sochařských symposií, in: Kámen , 3, 2006, 11.

⁹¹ NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed.) : Monumentalita a mytičnost (Práce v kovu, urny, náhrobky), Vlastislav Hofman, Praha 2004, 248.

⁹² PODPĚRA Blahomír : Práce kamenické, Praha 1922, nepag.

⁹³ Hrobka rodiny Erlebachovy - Pospíšilovv (20. léta), Olšanský hřbitov.

Podpěrou práci najdeme i na hřbitově lokálního významu, jakým je hřbitov na Proseku. Zde vytvořil pro správce cukrovaru Hugo Scherfa (†1929) náhrobek s reliéfem klečící orantky.

⁹⁴ BARTOŇ Jiří a kol. : Praha 4, Praha 2001, 96.

téměř identických náhrobků, se kterými jsem se na jiných místech nesešla. Jedním z těchto specifických typů jsou hrobky, jejichž desky lemují pilastry s přečnívajícím hlavicemi ve tvaru trojúhelníku se sférickou přeponou. Jenda z těchto hrobek pocházející z roku 1916 patří Vilibaldu Burianovi, řediteli škol v Michli.

Na Vršovickém neboli Bohdaleckém hřbitově působila firma Stička (nebo Štička) a ve velkém na tamní nekropoli dodávala náhrobky s antikizujícími reliéfy ženy hrající na lyfu.

V neposlední řadě tohoto výčtu kamenických firem uveďme závod ke zhotovování náhrobků Rudolfa Otto Sandtnera na Královských Vinohradech. V reklamě inzeruje: „*Nápisní desky na hroby (...) ve velkém výběru za velmi levné, ceny. Moderní vzory (...) ve vkusném provedení.*“

⁹⁵ Nesmíme zapomenout ani na firmy J. Gabriel nebo Červinka, jejichž produkty jsou nepřehlédnutelnými monumenty všech důležitých pražských hřbitovů včetně Vyšehradského.⁹⁶ Nabídka kovářských firem byla též velmi široká. Co se týče dodavatelství pro okruh Olšan, na trhu se zejména uplatnily firmy Adolf Hamerník⁹⁷ a Grund.⁹⁸ Firma Hamerník v reklamním katalogu přímo uvádí: „*Od nejjednoduššího až do bohatého provedení ve všech slozích, ceny řídí se dle velikosti a sil želez.*“ Velmi oblíbené byly litinové kříže, dodávané v nespočetných variantách. Velmi širokou škálu ve své nabídce inzeruje například firma Ferrum⁹⁹ či žižkovský podnik Jiřího Svobody, který nabízí: „*Nejlevnější nákupní pramen bohatě a trvanlivě zlacených náhrobních křížů a hřbitovních potřeb (...).*“¹⁰⁰ Mezi luxusní kovářské a kovolijecké firmy na trhu, jež se mohla pochlubit spoluprací s Janem Kotěrou, patřila vinohradská firma Zámečnictví Emil Klinger, či firma významného pražského uměleckého kovolijce Václava Maška, který například odlil Ukřižovaného od Václava Levého nad menzou na schodišti Slavína.

---

⁹⁵ Dobová reklama, VANOUŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 41.

⁹⁶ Na Novém židovském hřbitově na Vinohradech působily, vedle slovných firem Pupp a Škarka, hlavně německé firmy a architekti: architekt Paul Albert Kopetzky und Steinmetz Hitler & comp. , Eduard Radnitz. Paul Albert Kopetzky, dnes již pozapomenutý německý architekt židovského původu, který se funerální architektuře intenzivně věnoval., LUKEŠ Zdeněk : Splátka dluhu : Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938, Praha 2002, 98.

⁹⁷ Nabídkový katalog kolem roku 1900, Firma Adolf Hamerník, nestrůjná zámečnická továrna Praha Královské Vinohrady.

⁹⁸ Fr.Peterka, *Vzorník kovových konstrukcí a mřížových prací firmy Grund Královské Vinohrady*

⁹⁹ Akciová společnost pro průmysl železárenský Ferrum Frýdlant u Místku, Prodejní kancelář v Praze v Maislově ulici

¹⁰⁰ Dobová reklama, VANOUŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 61.

Funerální tvorba českých umělců

František Bílek 1872-1941

František Bílek se kromě celé řady dalších uměleckých aktivit zabýval značnou měrou i funerální plastikou. Svůj osobitý symbolistní styl vtiskl do náhrobků, které dodnes skrývají tajemství a vyvolávají bázeň a pokoru před věcmi dalece přesahujícími lidské chápání, jakou je bezesporu skon a odchod do života věčného. Bílkova sepulkrální tvorba se vyznačuje několika charakteristickými rysy. Vždy nás ale překvapí a dojme. hrobky pocházející z jeho dílny jsou často zdobeny figurativními postavami v rouchu. Buď volí reliéf na desce nebo volnou figuru. Stejně jako u obrazů a ostatní tvorby doprovází výjev citátem z bible. Bílek zasáhl svou tvorbou do hřbitovů na mnoha místech naší země. V tomto skromném přehledu se budeme ale držet jen jeho pražských realizací. Nejstarší z nich, a to již z roku 1900, nalezneme na Hostivařském hřbitově, kde se setkáme s pískovcovou volnou plastikou Obětování Panně Marii na náhrobku rodičů básníka F. X. Dvořáka. Panenka Marie tiskne Jezulátko, nad nímž se něžně sklání a zahaluje ho rouchem. U pravé nohy sedí párek holoubků, z nichž jeden svým křídlem zakrývá část sochařsky provedeného podstavce. Ten neobvykle kombinuje dva nesourodé prvky: antické sloupky s korintskými hlavicemi po straně podstavce a motiv připomínající středověké krystalické krajiny v místech pod Mariinými nohama. Vpředu je vytesán nápis: „Synu svému obětuj!“ Na levé straně podstavce pak: „Matince, Tatínkovi!“ Toto dílo je od ostatní Bílkovy funerálních tvorby velmi odlišné. Volná plastika ještě nevykazuje charakteristické rysy, což jí samozřejmě neubírá na působivosti. U všech ostatních případech je jeho rukopis na první pohled snadno rozpoznatelný.

Patrně největší ohlasy, jak pozitivní, tak negativní, vyvolalo dílo Žal, socha v nadživotní velikosti (více než třímetrová), na hrobě Václava Beneše Třebízského (1849-1884), katolického kněze, spisovatele a národního buditele,¹⁰¹ jenž zemřel na tuberkulózu. Plastika nahradila původní náhrobek v roce 1908. Hrob se nalézá na Vyšehradském hřbitově nedaleko Slavína. Žal vyvolal velký skandál, když se k němu velice hanlivým způsobem vyjádřili umělci konzervativního ražení, kteří se soustředili kolem časopisu Dílo. V něm vyšel článek označující sochu jako „*nestvůru v zoufalé divadelní póze*.“

---

¹⁰¹ VLČEK Tomáš : Praha 1900, Praha 1986, 246.

Zástupcem kladného ohlasu se stal výtvarný kritik F. X. Šalda, který ocenil Bílkův neotřelý, svérázný výraz. Sám autor se o díle vyjádřil takto: „*jest to vlastně mohyla, předvádějící v řadě postav celé dějiny české. Jest to něco, co se přičí tupé konvenci, a proto už v zárodku naráží na odpor, ale časem stane se kaabou, k níž bude umělecký svět putovat.*“¹⁰² Pískovcová socha na žulovém podstavci je symbolickým vyjádřením zármutku. Postava lukovitě prohnutá si pravou rukou podpírá hlavu a levou se drží u srdce. Je oděna ve splývavém roucho tvořeném hrubou draperií. Bosé kamenné nohy jako by vyvolávaly mrazení po těle.

Na Vyšehradském hřbitově se stkáme ještě se dvěma dalšími Bílkovými pracemi. První z nich je pískovcový náhrobek Františka Xavera Procházky, matematika a filosofa. Dílo pochází z roku 1912. Reliéf ve výklenku stély tvoří postava ženy zahalené v roucho, jejíž nepřítomný pohled autor vytesal do profilu. Velmi silným momentem jsou ruce zoufale svěšené. Kolem postavy běží po obvodu hran stély napis: „*Ztrávena tvým ohněm, utonula jsem v Tobě.*“ Roku 1936 vytvořil Bílek náhrobek pro rodiny Šebkovu a Galarovu. Bronzový reliéf s opírající se postavou je vsazen do kamenné stély a opatřen obligátním citátem: „*Kristus jako poutník u kříže cíle své cesty.*“¹⁰³

Olšanské hřbitovy jsou místem, které Bílek svou neopakovatelnou tvorbou obohatil nejvelkoryseji. Roku 1909 vytvořil náhrobek dle sádrové předlohy pod názvem *Tíseň od těla, od světa a od nebe klenby*“ pro MUDr. Viktora Nečase, otce své manželky Berty. Velmi dramaticky zde kombinoval červený pískovec, jenž tvořil architektonickou základnu se dvěma sloupy, výrazně kanelovanými ve spodní části, a bronzový reliéf s trojicí mělkých nik se čtyřmi figurami v bohatě drapovaném roucho.¹⁰⁴ Výjev doprovází napis: „*Tělo, svět i nebe jsou duši vězením*“. Pískovcový rov je v pravém rohu doplněn bronzovou plastikou rukou nesoucích zborcený sloup. Další zdejší realizací je bronzový reliéf Ukřižovaného na hrobce rodin Hellmanovy a Konaříkovy s nápisy „*Žízním, dokonáno jest.*“ Reliéf je umístěn na kamennou stělu, která je též opatřena slovy: „*Já jsem vzkříšení a život.*“¹⁰⁵ Deska náhrobku je velmi prostá, dekoruje ji jediný ozdobný prvek v podobě stupňovité římsy nad reliéfem a dvou půlkruhových postranních zásobníků na svíce.

¹⁰² Časopis katolické moderny Nový život, IX, 1904, 363.

WITTLICH Petr : Česká secese, Praha 1982 301.

¹⁰³ NECHVÁTAL Bořivoj : Plasty Fr. Bílka na Vyšehradském hřbitově, Řes Museí Pragensis, 9, 7, 7-9.

¹⁰⁴ Originál se bohužel nedochoval. , HALÍŘOVÁ Marie : Sepulkrální tvorba Františka Bílka, LARVOVÁ, Hana (ed.), František Bílek (1872-1941), Národní galerie, Praha 2000, 392. Podle dochovaného sádrového odlitku (NG) byla patrně vytvořena kopie, která dnes opět zdobí Nečasovu hrobku.

¹⁰⁵ VANOUŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 133.

Přehlídku mladších realizací zdobících Olšany započneme náhrobkem z roku 1929 Hanuše Wihana (†1920), profesora pražské konzervatoře, slavného virtuosa na violoncello a člena Českého kvarteta, k jehož založení dal podnět. Stéla s reliéfem dvou postav, mužské a ženské, vysoce převyšuje horizont ostatních náhrobků. Bronzový reliéf je zasazen v kamenné desce, jež korunuje motiv kříže. Postavy obou aktérů jsou výrazně protáhlé a oděné do rouch, mají tradičně zavřené oči. Muž hraje na housle a žena si překvapivě zacpává uši. Snad by to mohlo symbolizovat zdrcující fakt, že hudbu linoucí se z mistrova nástroje již nebude možné zaslechnout. Pod nohama dvojice nalezneme nápis se slovy: „*Píseň o věčném domovu.*“ Autor zde zvolil vskutku hudební tematiku.

Druhou významnou osobností pochovanou na Olšanech, pro kterou vytvořil Bílek roku 1927 náhrobek, je MUDr. Kamil Lhoták (†1926), zakladatel české farmakologie a profesor Karlovy Univerzity, otec předního malíře Kamila Lhotáka. Jedná se o volnou plastiku mužské postavy ze sliveneckého mramoru v nadživotní velikosti, která si se zaníceným výrazem ve tváři podpírá pravou rukou hlavu a levou se drží u srdce. Její postoj na dvou schůdkách vyvolává pocit, že schází k rovu se jménem zesnulého. Výjev doplňuje autor na prvním schůdku podstavce oblíbeným citátem: „*Kdo dokoná mé dílo.*“ Ze stejného roku pochází bronzový reliéf s portrétem v profilu paní Heleny Konrádové-Roesslerové.

Další velmi zajímavou osobností, pro kterou zhotovil roku František Bílek náhrobek, je sám tvůrce funerální plastiky, a to díla v tomto oboru nejpřednějšího, vyšehradského Slavína,¹⁰⁶ Josef Mauder (†1920).¹⁰⁷ Bílek pro něho a jeho choť Marii vytvořil roku 1929 důstojný náhrobek z kamene a bronzu vysoký téměř dva metry. Reliéf muže jakoby převozníka, který bidlem vši silou odráží loďku od břehu. V dálce za sebou zanechává matné siluety pozůstalých. K výjevu autor připojil nápis: „*Ve tvůrčí chvíli jest přítomen život celý.*“ Náhrobkem, kterým se roku 1935 zapsal Bílek do podoby Olšanských hřbitovů je kamenná stéla s bronzovým reliéfem pro V. Pitrdleho, s jehož jménem je spojené zastoupení firmy Gahlert a spol. na Král. Vinohradech na Národopisné výstavě československé v oboru Průmyslové i umělecké zpracování kamene, hlíny, skla a porcelánu. Bílek zde vypočetil Krista před křížem oděného v roucho. Jendou rukou se drží za srdce a druhou žehná. Výjev doprovází pro Bílka příznačný citát z evangelia: „*Ne má vůle, ale tvá staň se.*“¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ NECHVÁTAL Bořivoj : Průvodce Vyšehradským hřbitovem, Praha 1981.

¹⁰⁷ Tento autor vytvořil v letech 1892 -1903 pro český pantheon ústřední pomník Slavína se sarkofágem, nad nímž se sklání alegorická okřídlená postava Génia vlasti. Po stranách pomníku jsou dvě sochy, představující na levé straně Vlast truchlicí a po pravé straně Vlast vítěznou. Mezi dalšími důležitými uměleckými počiny se podílel na sochařské výzdobě Úřadu vlády-Strakově akademii společně se sochařem Celdou Kloučkem a malířem Emanuele Dítětem.

¹⁰⁸ sádrový model reliéfu je majetkem Husovy kaple na Betlémském náměstí na Praze 2.

Na dalších dvou pražských hřbitovech nalezneme dvojici osamocených Bílkových sepulkrálních děl. Na zakázku manželů Boudových vytvořil Bílek na hřbitově v Bubenči náhrobek pro jejich předčasně zesnulého syna Jaroslava Boudy, talentovaného studenta malby na pražské akademii, který opustil svět v pouhých jednadvaceti letech.¹⁰⁹ Monumentální pískovcová stéla je zdobena reliéfem spícího mladíka s rukama vztyčenýma nad hlavu. Snad jako by se chtěl probudit a protáhnout bezvládné tělo. Figura je zcela zahalena symbolistní drapérií a opatřena nápisem hlubokého smyslu: „*Kěž jeho duše, uvolněna od těla světa i kletby nebe, utone ve věčném souladu.*“ Jeho bratr, slavný malíř a grafik Cyril Bouda, byl na tomto místě pochován o celých 64 let později.

Na Vinohradském hřbitově najdeme snad nejmladší Bílkovu funerální práci, náhrobek Jiřiny Křížové z roku 1938. Zdoben je oválným bronzovým reliéfem žehnajícího Krista vsazeným do kamenné stély. Jeho ruce přečnávají z masy bronzů a vyvolávají v nás představu, jako by se k nám Spasitel přibližoval. Kolem jeho postavy se rozprostírá světelný kotouč s nápisem: „*Chválím Tebe, Otče, Pane nebe i země.*“

Jaroslav Horejc 1886-1983

Jeden z neoriginálnějších zjevů české umělecké scény 20. století, žák Stanislava Suchardy, se do historie umění zapsal svébytnými díly v oblastech volné sochy, architektury či uměleckého zpracování kovů, užitého umění.¹¹⁰ Jeho celoživotní inspirací byl antický dávnověk, Mezopotámie, staré Řecko, Etruskové. Mytologie dávno již zapomenutých časů bájných hrdinů, silných mužů a krásných žen. Jeho styl se vyznačuje příklonem ke klasicismu. K lidskému tělu, kterému se neúnavně a vždy originálně věnoval, pojímá s posvátnou úctou. Ženský akt je pro něj událost vyjádření spojení důstojnosti a věčné dokonalosti. Mužská tělesná schránka je prostor pro zachycení krásy muskulatury a prezentace stálosti, pevnosti a maskulinního hrdinství ve všech smyslech slova. Tento přístup k uměleckému vyjádření nacházíme i v jeho sepulkrální tvorbě.

HALÍŘOVÁ Marie : Sepulkrální tvorba Františka Bílka, LARVOVÁ, Hana (ed.) : František Bílek (1872-1941), Národní galerie, Praha 2000, 373-397.

¹⁰⁹ MUDROVÁ Ivana, : Prahou s otevřenýma očima II, Praha 2005, 60.

¹¹⁰ HORNEKOVÁ Jana : České art deco, Praha 1998, 224-245.

Prvním zástupcem tvorby tohoto druhu, kterého bych chtěla zmínit, je hrobka rodiny Řivnáčovy na Olšanských hřbitovech. Pro zesnulého knihkupce a nakladatele¹¹¹ Antonína Řivnáče (†1917), vytvořil Horejc vsutku nepřehlédnutelné dílo vysoké kvality. Hrobka se skládá z desky s obloukovým výklenkem, který poskytuje místo pro sochařskou výzdobu. Jejím motivem je sedící Panna Marie s Ježíškem, obklopená dvěma mužskými figurami. Po pravé straně klečí u Mariiných nohou pištec na flétnu. Po straně levé pak mudrc přinášející knihy řeckých myslitelů s obsahem tajných nauk.¹¹² Tato postava propůjčuje výjevu silný nádech tajemství a esoterické atmosféry. Všechny postavy včetně Panny Marie i Ježíška působí velmi robustně a masivně. Symetrická draperie a struktura kamení v pozadí doplňují dílo o kresebně ornamentální rozměr.

Zajímavou mistrovou funerální plastikou z roku 1918 nabízí Vinohradský hřbitov, kde navěky odpočívá neurolog a psychiatr MUDr. Antonín Heveroch.¹¹³ Jeho hrob zdobí socha ženy, velice štíhlá figura serpentináta, výrazně vertikálního vyznění. Žena si drží rukama hlavu, má otevřené oči. Při své pozici a útlé protáhlé postavě působí manýristickým dojmem. Je nahá, ale zároveň velice cudná. Podstavec náhrobní sochy navrhl Jan Kotěra, jehož s Heverochem pojilo hluboké přátelství. Dle jeho návrhu měla původně hrob zdobit plastika Jana Štursy *Raněný*.¹¹⁴

Dalším výjimečným Horejcovým počinem byla též kubistická hrobka MUDr. Cyrila Pecivála na hřbitově ve Vršovicích z roku 1915, o které byla řeč již v kapitole o kubismu. Na dalším z nejčastěji citovaných hřbitovů, a to na Malvazinkách, nalezneme další velmi půvabnou ukázkou. Hrobku Dr. Oldřicha Jana Čerycha. Volná kamenná plastika dívky sedící na mramorovém hrobu patrně představuje mistrovo pozdější dílo, takže patrně odbočím od časového vymezení práce.¹¹⁵ Socha se vyznačuje křehkostí, jemnými liniemi a soucitným pohledem ve tváři. Je něžná a zranitelná ve svém bolu. Dr. Šerých odešel ze světa roku 1990, takže autora sochy přežil o sedm let. Způsob, jakým se plastika ocitla na jeho hrobě bohužel neznám.

---

¹¹¹ Předseda gremia knihkupců pražských a českého odboru spolku rakousko-uherských knihkupců.

¹¹² VANOUŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 73.

¹¹³ Zajímavostí například je, byl také místopředsedou Společnosti Národního divadla, přičemž herce nechával pro některé své role studovat psychózy na svém oddělení. Jeho spis *O podivínech a lidech nápadných* inspiroval Jaroslava Haška při psaní Švejka.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Heveroch, vyhledáno 12.3.2008.

¹¹⁴ MATĚJČEK Antonín : Jan Štursa 1880-1925, Praha 1950, 16.

¹¹⁵ Horejc byl autorem návrhu na mince v hodnotě 10 a 20 Korun československých roku 1928 a 1930, KREJČÍ Milan : Jaroslav Horejc, sochařské dílo, Praha 1977, 41.

V souvislosti s Horejcovými aktivitami v oblasti funerálního umění nemohu opomenout jeho podíl na výzdobě interiéru Památníku na pražském vrchu Vítkově. Autor pro zamýšlený Památník československé státnosti a legionářů vytvořil roku 1934 sadu figurálních bronzových kandelábrových svícňů umístěných v kolumbáriu a v Síni padlých bojovníků u vstupu do pozdějšího Gottwaldova mauzolea. Trojice čtyřramenných svícňů v kolumbáriu¹¹⁶ je dekorovaná plastikami plaček ve splývavém rouchu, pateticky hledících k zemi. Svícen v Síni padlých bojovníků má ramena tvaru sedlovitě lomeného břevna s pro pět žárovek, které vynáší dvojice plastik muže a ženy v aktu [obr. 25].¹¹⁷ Architektonickou složku návrhu svícňů obstaral Jan Zázvorka. Oba svícny přesahují výšku dvou metrů. Co se týče Korejcovy tvorby užitého umění, je třeba připomenout jeho návrhy uměleckých mříží hrobů a hrobek zdobených vegetabilními i figurativními motivy na pražských hřbitovech. V neposlední řadě bych ráda ještě jmenovala Pomník padlým ve Dvoře Králové z roku 1922.¹¹⁸ Ten tvoří sousoší aktu ženy a umírajícího muže, který padá bezvládně k zemi. Žena ho podpírá, ale od jeho skonu odvrací zrak. Autor zde, jak je zvykem, detailně vykreslil muskulaturu obou postav a velkou pečlivost věnoval též ostrým rysům ve tvářích aktérů.

Ladislav Šaloun 1870-1946

Autor, jehož patrně nejznámějším dílem je pomník mistra Jana Husa, který vtiskl Staroměstskému náměstí jeho současného ducha, ozdobil pražské hřbitovy několika zajímavými plastikami, jež nesou jeho rukopis. První tři zde jmenované nalezneme na Olšanském hřbitově. Socha Poutníka na hrobě JUDr. Bohdana Marii Procházky (†1926) jako by symbolizovala putování našeho národa dějinami či cestu duše ze světa vezdejšího na věčnost. Mužská figura poutníka třímá v pravé ruce pochodeň. Levou rukou si přidržuje skromně drapované rouchu. V obličejí má záludný výraz. Lehce, jen tak náznakem se usmívá. Jako by si společně s putováním nesl i nějaké tajemství. Z roku 1928 pochází portrétní bysta Josefa Pachmayera, spisovatele, který pro zajímavost přeložil první vydání případů Sherlocka

¹¹⁶ Katalog výstavy Jaroslav Horejc, výběr z díla, výstava k 85. narozeninám, Praha 1971, katalog. číslo 69.

¹¹⁷ Katalog výstavy Jaroslav Horejc, výběr z díla, výstava k 85. narozeninám, Praha 1971, katalog. číslo 68.

Dále pak svícen mramorový ve tvaru mísy na vysoké noze umístěný v prezidentském salonku Památníku. Nutno podotknout, že i tento salonek je zajímavým způsobem spojen se sepulkrálním uměním. Modré tapety, jimiž jsou totiž dekorovány jeho stěny, jsou replikou pohřební textilie, jež byla nalezena v hrobě císaře Karla IV.

¹¹⁸ <http://horejc.proweb.cz/horejc01.htm>, vyhledáno 11.3.2008.

Roku 1921 vytvořil Horejc mramorový náhrobek paní Nohelové v Praze Strašnicích. Jeho popis jsem v literatuře nenalezla, ani se mi ho zatím nepodařilo objevit na místě určení.

Ze stejného roku pochází plaketa pro hrob neznámého vojína v Paříži

KREJČÍ Milan : Jaroslav Horejc, sochařské dílo, Praha 1977, 43.

Holmese. Jeho angažovanost v oblasti českých práv a svobod, či politické epigramy s názvem „*To jsme to dopracovali*“ nebo „*Písně zločincovy*“ byly důvodem persekucí a věznění. Šaloun mu vytvořil velmi realisticky pojatou bystu. Ve tváři se zrcadlí neklid či zaujaté soustředění či odhodlání jít si nekompromisně za svou věcí. Do třetice vytvořil Šaloun na zakázku rodiny Sokolovy hned dvojici portrétů na jediný náhrobek. Portrétní bystu Josefa Sokola (†1912), říšského poslance za Národní stranu svobodomyšlnou a autora čítanek pro děti. Dále medailon s podobiznou Karla Stanislava Sokola, novináře, politika a vůdce studentstva, který byl v procesu s Omladinou odsouzen k pobytu na Borech. Obě díla v sobě nesou odhodlanost a sugestivní působení na své okolí. Zajímavá bysta z roku 1916, kterou najdeme na Vyšehradském hřbitově, patří Janu Topinkovi, průmyslníku, který se zasloužil o rozvoj Karlína a posléze se stal jeho starostou. Na hřbitově v areálu strašnického krematoria vytvořil kolem roku 1935 Šaloun pro hrob Dr. Ing. Josefa Piskače bronzovou sochu Poklekající Psyché. Alegorická ženská postava s antickým profilem pokleká na žulový eliptický náhrobek zakladatele truhlářské firmy, jehož syn v tomto podnikání stále pokračuje. Na soklu čteme: „*Pokleká Psyché v rozjímání o činech, jež urozeny jsou pro věčnost.*“

Stanislav Sucharda 1866-1916

Patrně nejdůležitější funerální památkou z dílny Stanislava Suchardy je jeho vlastní náhrobek, který se nachází na Vyšehradském hřbitově v Praze, kde byl roku 1916 pochován. Sucharda pro svůj hrob vytvořil vlastní plastiku, bronzovou bystu dívky se zavřenýma očima a rozpuštěnými vlasy. Její tvář svědčí o raném mládí. Hlava vychází z neopracované masivu, který je položen na pískovcové stéle s nacionály a prostým nápisem „český sochař“ a chrismonem. Kontrast temného bronzu a světlého pískovce působí velmi dekorativně, avšak celek náhrobku vyznívá střízlivě a pokorně. Na návrhu samotného pomníku s kamenným pítkem pro ptactvo pracoval Ladislav Machoň. Výsledkem zajímavé a plodné spolupráce Stanislava Suchardy a Jana Kotěry¹¹⁹ je dvojice náhrobků z let 1903-1906, které patří tehdejšími populárními hercům Vojtovi Slukovy a Eduardu Vojanovi. Slukův náhrobek kombinuje žulovou desku s leštěným křížem a plastiku zlomeného pískovcového dubu. Vojanův náhrobek symbolizuje bránu smrti. Je to prostá architektura bez zbytečných příkras. V horní polovině desky nad nápisy se jmény zde pohřbených nalezneme niku, která poskytuje

---

¹¹⁹ Spolupráce obou umělců vznikla již roku 1902, kdy se setkali při stavbě Prostějovského Národního domu. Na zdejší hřbitově vytvořil Sucharda sochu anděla pro náhrobek rodiny Vojáčkovy.

prostor pro Suchardův bronzový reliéf chlapce klečícího pod smuteční vrbou. Působí velmi melancholicky, pietně bez okázalého patosu.¹²⁰ Oba herci odpočívají v těsné blízkosti. Od sebe je dělí jediný hrob. Na Vyšehradském hřbitově hned naproti Slavínu se setkáme s portrétní plaketou básníka a představitele Májovců Adolfa Heyduka (†1923), kterou vytvořil Sucharda roku 1915 ku příležitosti mistrových 80. narozenin, a která mu byla udělena Akademií. Bronzová plaketa důstojného a váženého muže v profilu korunuje pískovcovou stélu od Josefa Fanty.¹²¹ Kvalitu díla i portrétované osobnosti prezentují dokonale vystižené a zároveň jemné rysy. Výjevu dominuje detailně vyobrazený plnovous, nezbytný atribut národního velikána.

Jan Štursa 1880-1925

V úvodu přehledu aktivit Jana Štursy v oblasti funerálního sochařství je nutno uvést sádrovou plastiku *Život uniká* z roku 1904. Představuje poprsí útlé ženy velmi ušlechtilých rysů, která si rukou zakrývá tvář. Má zavřené oči.¹²² Takto něžně a citlivě k tématu odchodu na Onen svět autor přistupoval o mnoho let později i zakázce na náhrobek Marie Klímové na hřbitově na Malvazinkách z roku 1921. Pískovcová stéla tvoří architekturu prostého domku se skosenou střechou, u jehož okna stojí vesnická dívka a s tragických výrazem v obličejí a sepjatýma rukama pozoruje vylétajícího holoubka.¹²³ Holoubek jakoby symbolizoval duši opouštějící svět vezdejší. Zeď „domku“ pod okénkem lemují větve kaštanu [obr. 26].

Mezi další velmi zajímavé Štursovy plastiky patří pomník zdobící interiér kostela sv. Jakuba na Zbraslavi, socha Přemysla Oráče u Lípy se schránkami pro lebky posledních Přemyslovců,¹²⁴ jejichž pohřebním místem se stal tamější cisterciácký klášter.¹²⁵ Architekt Dušan Jurkovič řídil mezi lety 1911 až 1926 rekonstrukci zbraslavského zámku a kláštera, jejichž majitelem byl Cyril Bartoň, který o zhotovení pomníku Přemysla Oráče původně požádal Josefa Václava Myslbeka. Ten vyhotovil model pomníku, avšak k jeho realizaci nedošlo z důvodu smrti samotného sochaře. Bartoň se po této smutné události obrátil na Jana Štursu. Autor pomník pojal jako stojící postavu legendárního Přemysla Oráče, držícího pluh a opírajícího se o strom lípy, v jehož korunách spočívají tři ozdobné schrány s lebkami

¹²⁰ VANOÚŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 90.

¹²¹ POTOČEK Václav : Vyšehradský hřbitov, Praha 2005, 73.

¹²² MAŠÍN Jiří / HONTY Tibor : Jan Štursa, Praha 1981, vyobrazení č. 2.

¹²³ kresba selky, WITTLICH Petr : Kresby Jana Štursy, Praha 1959, 57.

¹²⁴ SKALICKÁ Eva (ed.) : Katalog výstavy Pražská pohřebiště a hřbitovy, Praha 2006, 63.

¹²⁵ ŠUSTA Josef : Soumrak Přemyslovců, Praha 1935, 486.

Přemyslovců. Přemysl tedy stojí u kořenů stromu českého, v jehož koruně dlí ostatky přeslavného rodu. 1.října 1925 byl pomník slavnostně umístěn do svatojakubského kostela. Půl roku na to se ve schránkách v koruně objevily lebky. Zbytek ostatků byl uložen do soklu sochy.

Méně známým příspěvkem na poli funerální plastiky je náhrobek malíře Maxe Horba na Novém židovském hřbitově na Vinohradech z roku 1908. Na pískovcové stéle hrobu se před námi odehrává romantické scénérie, patrně podle malířovy vlastní předlohy, s pávem sedícím na smuteční vrbě.¹²⁶ Paví ocas se subtilně snáší k zemi společně s listovým stromu. Zajímavým plodem spolupráce Štursy s architektem Janem Kotěrou je olšanská hrobka rodiny Josefa Janouška, která se stala posledním útočištěm chlapce, který zahynul roku 1914. Kotěra navrhl širokou kamennou hrobku korunovanou hlubokou geometrickou nikou, do níž byla umístěna Štursova plastika Ukřižovaného s Pannou Marií a Janem Křtitelem.¹²⁷ Kristus zde není vyobrazen se zmučenou mrtvolnou tváří, nýbrž v postoji zcela suverénním, jako vítěz nad smrtí. Velmi sugestivní je též drapérie rouch postav a krystalicky pojatá Golgota pod křížem Spasitele [obr. 27]. Na Vinohradském hřbitově najdeme Štursův bronzový medailon zdobící hrobku Theodora Pištěka. Patrně otce slavného herce a dědeček neméně významného filmového výtvarníka. Podobizna umístěná na hrubém, neotesaném kameni zachycuje muže čtoucího knihu. Rukou si opírá hlavu a ve tváři má hluboce zamyšlený výraz. Z roku 1915 pochází zajímavá plastika jménem *Pohřeb v Karpatech*, ke které inspirovala Štursu fotografie publikovaná v časopisu *Das Neuste im Bilde*. Skupinka vojáků na ní ukládá do hrobu svého padlého na frontě. Surovost a neutěšenost výjevu se promítá též v plastice.¹²⁸ Sousoší se později stalo pomníkem padlým v Předměřicích nad Jizerou.¹²⁹ Velmi dramaticky zvolil Štursa i svůj vlastní odchod ze světa vezdejšího, když se 28.4.1925 rozhodl pro sebevraždu. Ztrátu váženého a milovaného sochaře oželeli a jeho památce se poklonili tehdejší umělci (například A. Bourdelle, A. Sova, Fráňa Šrámek) vydáním souboru textů pod názvem *Kytička na hrob Jana Štursy*.¹³⁰

---

¹²⁶ VITOCHOVÁ V. / KEJŘ J. / VŠETEČKA J. : Praha a secese, Praha 1997, 50.

¹²⁷ Hrobka reprodukována v anglickém časopise *The Studio* v roce 1921, SKÁLOVÁ Vanda, *Sepulkrální architektura, Jan Kotěra 1871-1941*, Praha 2000, 318.

¹²⁸ MAŠÍN Jiří / HONTY Tibor : Jan Štursa, Praha 1981.

¹²⁹ MATĚJČEK Antonín : Jan Štursa, dílo, SVU Mánes, Praha 1926, 16.

¹³⁰ JIRKO Miloš : *Kytička na hrob Jana Štursy*, Praha 1930.

Franta Úprka 1868-1929

Franta Úprka byl moravský sochař, v jehož dílech se zrcadlí malebnost slováckého folkloru.¹³¹ S hrdostí a precizností zachycoval zvyky a kroje svého rodiště.¹³² Jeho charakteristická díla se stala častými ozdobami českých nekropolí. Nejčastěji se setkáme s funerální plastikou v podobě děvčat oděných v lidových krojích sedících na náhrobní desce. Jako první z několika děl tohoto charakteru bych ráda jmenovala olšanský náhrobek z roku 1915, jenž patří učitelce Marii Kyklové. Na nízkém soklu sedí vesnické děvče. Hledí do dálky a ve zkřížených rukou svírá růženec. Její prosté vyznění podtrhuje bosé nožky. Další velmi podobnou olšanskou prací je náhrobek rodin Baštovy a Laudovy. Není datovaný. Zde se setkáváme opět s venkovským děvčetem sedícím na vyšším soklu s deskou se jmény rodin. Dílo působí mnohem hybněji než v případě předchozím. Aktérka nesedí bez hnutí, nýbrž působí, jako by se zvedala a s tragédií ve tváři, již si podepírá rukou, odcházela od hrobu. Ve druhé ruce objevíme opět růženec, který dotváří atmosféru venkovské zbožnosti. Děvče je bosé. Na hřbitově na Malvazinkách se setkáme s další velmi obdobnou realizací. Jedná se o hrobku rodiny Krausovy z roku 1916. S vesnickou dívkou sklánějící se k desce náhrobku. Pravou rukou vkládá do vázy květiny a v levé ruce třímá velký svazek květin dalších. Jako by obcházela hroby na hřbitově s kvítím v náručí a umělec ji zachytil právě v okamžiku, kdy je klade ku hrobu Krausových, aby tak uctila jejich památku.¹³³ Je tradičně oděna k lidovému kroji a na hlavě má šátek. Na Vinohradských hřbitovech najdeme na hrobě rodiny hudebního nakladatele Emanuela Starého další plastiku lamentující dívky. Na vysokém čtvercovém soklu se dočteme: „*Za Emánkem 1899-1913 tatíček Emanuel Starý*“ [obr. 28]. O rok mladší dílo nalezneme na Vyšehradském hřbitově, zdobící hrobku Dr. Bedřicha Pacáka (†1914), poslance zemského a říšského a později ministra bez portfeje. Klečící dvojice plastik vesnického muže a ženy zdobí po stranách půlkruhovou stélu na hraně zdobenou festonem s kvítky. Patrně jedněmi z posledních Úprkových funerálních prací jsou téměř identické sochy dívek z roku 1928. První z nich se nachází na Olšanech na náhrobku Josefa Šutery. Pro svůj

---

¹³¹ POCHE Emanuel (ed.) : Encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1975, 546.

¹³² Jeho „slavnějším bratr“ Joža Uprka (1861-1940) byl český malíř a grafik, představitel romantického historismu a secesního dekorativismu. Jeho dílo je, stejně jako v případě bratra Františka, významným národopisným dokumentem folklóru jižní Moravy. V této práci je jistě nutno připomenout také Úprkovu malbu Na dušičky. Byl pohřben je na tzv. Slováckém Slavíně v rodném Kněždubě.

¹³³ Totožnou kompozici dívky kladoucí květiny na hrob nacházíme v tvorbě sochaře J. Kahaje na náhrobku ministerského rady Jaroslava Laštovky z roku 1949.

beznadějný výraz získala přezdívku „*Naříkávačka*.“¹³⁴ Pískovcová plastika sedí na nízkém soklu položeném na vyšší mramorové desce se jmény zesnulých. Oběma rukama se drží za hlavu. její kroj je bohatě drapovaný. Nechybí ani tradiční šátek na hlavě. Tvorba Franty Úprky je velmi snadno rozpoznatelná pro svůj jedinečný charakter spočívající v typu plastik venkovanů s detaily kroje, šátků a růženců.

Karel Opatrný 1881-1928

Akademický sochař Karel Opatrný patří patrně k méně známým autorům, ale jeho dílo na pražských nekropolích nelze opomenout. Jeho nejznámějším počinem je práce například na výzdobě Čechova mostu, pro který společně s Ludvíkem Herzlem zhotovil na zhlavích proti vodě stojící bronzové sochy světloňošů s pochodněmi.¹³⁵ Mezi jeho další práce patří pomník Prokopa Holého Karel v Českém Brodě. Na Olšanských hřbitovech jsem našla čtyři Opatrného realizace. Z roku 1913 pochází zajímavý figurativní náhrobek Antonína Poledneho. Na pískovcové hrubě opracované stéle nacházíme třičtvrtěreliéf sedící postavy rolníka, který se vyčerpaně sklání k pluhu. Ze stejného roku pochází poprsí na hrobě Matěje Anastazia Šimáčka. Spisovatele, publicisty a člena České akademie. Poprsí tohoto muže působí velmi ctihodným dojmem. Důstojný výraz tváře a plnovous byly jistě nezbytným doplňkem slavných osobností tehdejší doby. Další poprsí mladší o 14 let vytvořil autor pro náhrobek malíře a ilustrátora Karla Nejedlého. Jeho styl je zde o poznání uvolněnější a nenucenější než v předchozím případě. Malíř Nejedlý má v obličeji téměř šibalský výraz. Usmívá se, jakoby se mu v hlavě rodila nová kompozice. Opatrný je na Olšanských hřbitovech pochován také (†1928). Pro svou rodinu sám vytvořil náhrobek v podobě tajuplné ženské postavy připomínající starověké královny. Dílo nese název pohanka z Dahomey.¹³⁶ Dílo, které snad nejvíce připomíná Opatrného podíl na výzdobě Čechova mostu se nachází na Krčském hřbitově a zcela dominuje pohledu na jeho centrální část. Na společné hrobce Václava Šaška a MUDr. Weissenbergera sedí na vysokém soklu bronzová figury hudebnice hrající na harfu. Elegantní postava nonšalantně zahalená vzdušnou draperií navozuje melancholickou představu hudby linoucí se nekropolí. Velmi sugestivní Opatrného práci najdeme na Vinohradském hřbitově v podobě hrobky rodiny knihtiskaře Otakara Janečka

---

¹³⁴ VANOUŠEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000, 123.

¹³⁵ WITTLICH Petr : Secesní Prahou, Praha 2005, 90.

¹³⁶ Dahomey dnes Benin

z roku 1927. Na kubisticky pojatém kamenném soklu s kosími hranami stojí bronzový výjev spícího muže, který se opírá o tiskařský lis. Lis je ozdoben vegetabilním dekorem se šiškami. Pohled v nás vyvolá dojem, že onen muž naposledy vydechl právě při práci na tisku knihy. Obrazně řečeno láska k jeho poslání trvá až za hrob. Takto sugestivní scéna v kombinaci s divokým tvaroslovím kubismu tvoří nepřehlédnutelné a silné dílo [obr. 29]. Karel Opatrný se kromě návrhů samotných náhrobků angažoval i v oblasti zdobných kovových mříží ohraničujících rovy hrobů a kovových dekorativních doplňků. Jedním příkladem za všechny budiž náhrobek Antonína Kucha na Olšanských hřbitovech.¹³⁷

Jan Kotěra 1871-1923

Kotěrova sepulkrální tvorba se vyznačuje důstojnou monumentalitou. Dokáže být jak smyslně dekorativní, věren duchu secesní estetiky, tak střízlivě puristický. Při realizaci hrobek a hrobů často spolupracuje s předními sochaři své doby. Co se týče dobového požadavku modernosti a neotřelosti, Kotěrovy práce byly hodnoceny jako velmi progresivní, každý úkol považoval za výzvu k novému originálnímu řešení. Navzdory faktu, že za svůj život vytvořil celou řadu návrhů, každý z nich vyznačoval notnou dávku fantazie, tvořivosti i racionálního přístupu. Kotěra si pro svou náhrobní tvorbu oblíbil více práci s hmotou, masou kamene, který se stal důstojným způsobem vyjádření piety. Preferoval méně užívat dekorativnosti a spíše se věnovat harmonii tvarů architektury samotné. Hojně užíval prvků, jakými jsou sloupky, štíty, obelisky, niky atd. Vedle návrhů samotné funerální architektury se též intenzivně zabýval řešením urbanismu hřbitovů, zeleně a koncepcí travnatých ploch příslušejících hrobům. Kotěrova sepulkrální tvorba se dá vymezit do dvou odlišných období. Do roku 1909 se jeho tvorba vyznačuje příklonem k secesi. Hojně užívá dekorativních florálních prvků. Po roce 1915 vnáší do svého konání kubistické tendence a soustředí se spíše na hmotu jako takovou a práci s ní.

Prvním jeho počinem na poli sepulkrálního umění byla zakázka na hrobku pro Mladoty ze Solopysk v Kosově Hoře.¹³⁸

V první fázi jeho náhrobní tvorby, která spadá do první dekády 20. století, vytvořil autor celou řadu převážně secesních realizací, z nichž se značná část nachází na Olšanech a Vinohradech. Jeho klientela se rekrutovala především z řad pražských prominentů a

---

¹³⁷ VANOUŠEK Alois : Olšany pozapomenuté i současné, Praha 1998, 69.

¹³⁸ SKÁLOVÁ Vanda : Sepulkrální architektura, Jan Kotěra 1871-1923, Praha 2000, 304.

významných osobností a rodin. Jakousi výstavní síň Jana Kotěry pod širým nebem představuje

Nový židovský hřbitov na Vinohradech, který zároveň plní funkci síně slávy tehdejší židovské komunity v Praze. Vrcholný výkon Kotěra podal při realizaci dvojice hrobek, které si jsou navzájem velmi vzdálené pojetím, kompozicí i použitým materiálem.¹³⁹ Vznikly pouhý rok po sobě a v prostoru nekropole je nalezneme bezprostředně vedle sebe. Hrobka rodiny Elbogenovu z roku 1901 kombinuje téměř puristickou architekturu z černého mramoru s dekorativní vstupní mříží s motivem vinných listů a úponků. Tělo hrobky je tvořeno trojčlennou kompozicí s vysokou stélou a dvěma masivními pilíři, která navozuje dojem brány smrti.¹⁴⁰ Tyto dvě části předstupuje trojice nižších jmenných desek. Kotěra zde věru dekorem neplýtvá a dosáhl tak čisté všeřikající architektury. V kontrastu k takto puristického pojetí přichází Kotěra s výrazně zdobenou hrobkou rodiny Nathana Robitscheka ze světlého pískovce z roku 1902.¹⁴¹ Hrobka je tvořena středovou deskou završenou zužujícím se pilířem. Ten je na svém vrcholu korunován hlavicí s vegetabilním dekorem. Stejným způsobem jsou zdobeny i nízké sloupky stojící v rozích rovu. Motiv sloupku s vegetabilní hlavicí z dílny Jana Kotěry se na zdejší nekropoli objevuje i jako samostatný náhrobek Egona Heinricha Perutze z roku 1902. Posledním zdejším zastavením je hrobka právního koncipienta Maxe Perutze z roku 1904. Je to menší stavba se stélou se zdobným nástavcem s konzolami a barevným vlysem a dvojicí obelisků.

Na Olšanských hřbitovech na nás čeká srovnatelný umělecký výkon. Zde najdeme většinu realizací, na nichž Kotěra spolupracoval s předními sochaři, jakými byli Bohumil Kafka, Stanislav Sucharda a Jan Štursa. Vzhledem k tomu, že jsem tyto památky zmiňovala již v předchozích kapitolách, omezím se pouze na jejich výčet. První nich je mramorová hrobka Karla Maydla z roku 1904 zdobená třemi bronzovými festovy podle návrhu Bohumila Kafky. Následují náhrobky dvou populárních herců Vojty Slukova a Eduarda Vojana z let 1903-1906, které vznikly ve spolupráci se sochařem Stanislavem Suchardou.¹⁴² V blízkosti hrobů herců se nachází i hrobka rodiny Štěpánkovy z roku 1906. Žulový sarkofág tvoří základnu pro bronzový reliéf anděla, který dle Kotěrova návrhu odlil věhlasný kovolijec Václav Mašek. Výrazně goemetrizující reliéf se spirálovitě stočeným ornamentem a křídly je doplněn zlacenou čelenkou.

---

¹³⁹ WITTLICH Petr : Secesní Praha, Praha 2005, 52 – 53.

¹⁴⁰ VITOCHOVÁ V. / KEJŘ, J. / VŠETEČKA J. : Praha a secese, Praha 1997, 48.

¹⁴¹ MÁDL Karel Boromajský : Jan Kotěra, Praha 1922, 24.

¹⁴² Dle vyprávění Suchardovy vnučky, paní Marty Sandtnerové, byli Sucharda s Vojanem přátelé a Suchardova manželka Vojanovou věrnou obdivovatelkou.

Roku 1909 vytvořil Kotěra na Vinohradských hřbitovech hrobku pro vlastní rodinu, do které byl jako první pochován jeho otec c. k. školní rada, inspektor obch. škol Antonín Kotěra (†1909). Pokorný přístup k tomuto počínu můžeme vyčíst z velmi prostého a skromného pojetí. Ne nadarmo je tato realizace jednou z jeho nejprostších sepulkrálních prací.¹⁴³ Hrobka se skládá z prostého trojúhelníkového rovu a desky z černého mramoru lemované dvojicí oválných sloupů s kanelurami [obr. 30].

Po této velmi osobní realizaci se Kotěra, co se týče sepulkrální tvorby, odmlčel a vrací se k ní až roku 1915. Po šestileté přestávce můžeme v jeho navazující tvorby vysledovat inspiraci kubismem. Ačkoli k tomuto směru přistupoval spíše s nedůvěrou a nevolí, kubizující tendence nacházíme nejnápadněji především v funerální tvorbě. V době I. světové války vytvořil několik nerealizovaných kubistických návrhů hrobek.

Rok po válce dochází ke spolupráci s Janem Štursou na hrobce rodiny Janouškovy na Olšanských hřbitovech.¹⁴⁴ Ze zmíněných kubizujících prvků je zde například v polygonální nika, určená pro Štursovu plastiku Ukřižovaného, či celkové geometrickém pojetí masy hrobky. Počínaje tímto dílem vnáší Kotěra do své tvorby vedle kubizujících tendencí další nové prvky jako využívání geometrizujících nik či výklenků. Tvary architektury vepisuje do geometrické sítě, kterou užívá jako kompoziční osnovu a vymezuje tak segmenty stavebních článků. Velký důraz též klade na umělecké písmo a nápisy na náhrobcích. V těsné blízkosti Janouškovy hrobky se nachází hrobka Noskova ze stejné doby. Náhrobek tvoří dvojice bloků z černého leštěného mramoru, které jsou na vrchu diagonálně okoseny. Prostor mezi nimi vyplňuje kříž dekorovaný kontrastně světlou kamennou rozvilinou. V tomto plodném roce 1915 přijal Kotěra zakázku na hrobku Emila Hácha pro Vinohradský hřbitov.¹⁴⁵ Ta nebyla realizována. Na zmíněné nekropoli najdeme i hrobku psychiatra Antonína Heverocha, která vznikla ve spolupráci s Jaroslavem Horejcem, ačkoli Kotěra původně zamýšlel využít již osvědčených služeb Jana Štursy. Zde dochází k zajímavému momentu střetnutí horizontály rovu a vertikály nápisové desky a štíhlé sochy. Poslední Kotěrovým funerálním počinem, který vznikl dva roky před jeho předčasnou smrtí, je hrobka JUDr. Antonína Schauera na Olšanech. Hrobka netradičního kosočtverečného půdorysu je tvořena zadní mělkou nikou, před níž dominuje rovu sloup z červené žuly korunovaný plastikou Holubice od Otakara Španiela.¹⁴⁶

¹⁴³ SKÁLOVÁ Vanda : Sepulkrální architektura, Jan Kotěra 1871-1923, Praha 2000, 316.

¹⁴⁴ stejná spolupráce proběhla i při realizaci hrobky Arnošta Mandelíka na Židovském hřbitově v Kolíně.

¹⁴⁵ PASÁK Tomáš : JUDr. Emil Hácha, Praha 1997, 273.

¹⁴⁶ Otakar Španiel je též sochařem pracujícím na funerálních zakázkách. Mezi dalšími připomeňme Juliua Pelikána (hrobka rodiny Tausingovy, 1926, Vinohradský hřbitov),

Náhrobky významných osobností

Náhrobky umělců

V posvátné půdě Vyšehradského hřbitova odpočívají mnozí hybatelé naší kulturní historie, tvůrci umění, které je kolem nás stále přítomné a diskutované. Na posvátném okrsku Slavíně jsou pochovaní nositelé jmen jako Josef Václav Myslbek se svými žáky Janem Štursou, Bohumilem Kafkou či Ladislavem Šalounem. Každý z nich přispěl významnou měrou i do oblasti funerálního sochařství. Z malířů je zde například pochován Alfons Mucha či Vojtěch Hynais. Na volném prostranství Vyšehradského hřbitova se setkáme s hrobem Stanislava Suchardy, který byl již zmiňován. Autorem bysty na náhrobku Mikoláše Alše, významného malíře a ilustrátora, byl Bohumil Kafka. Bysta vznikla již roku 1902 a na hrob ji čtyři roky po odchodu umělce umístil SVU Mánes.¹⁴⁷ Kafkova práce je velmi přesvědčivá. Soustředí se na detail zamyšlené tváře Alšově a pohled jeho očí vzhůru. Zbytek poprsí je lehce nahozený, pouze hrubě opracovaný.

Na Olšanských hřbitovech je koncentrace pochovaných umělců a vlajkonošů naší kultury nejsilnější. Mnoho z nich jsem již zmínila v předchozích kapitolách. Josef Mařatka vytvořil náhrobní bystu významného malíře Antonína Slavička, jehož život vyhasl roku 1910, kdy se rozhodl odejít ze světa dobrovolnou smrtí, protože následkem ochrnutí po záchvatu mozkové mrtvice mu bylo znemožněno dále tvořit. Bysta korunující čtyři metry vysoký podstavec je poctou Slavičkovu dílu. Mařatka zde kromě písma nepoužil žádného dekoru. Ze stejného roku pochází i pískovcová alegorie Inteligence, která zdobí vlastní hrob Josefa Mařatky. Ženská postava vytvořená dle vzorů klasického řeckého sochařství je 140 cm vysoká.¹⁴⁸ Dalším zde pochovaným je František Ženíšek (†1916). Jeden z představitelů poslední generace „vlasteneckých umělců“, který se do dějin českého výtvarného umění zapsala zejména výzdobou Národního Divadla a Národního Muzea. Jeho náhrobek je tvořen mramorovou stélou se jmény a poprsím od Ladislava Kofránka. Ten Ženíška zachytil jako důstojného muže s vážným pohledem. V posvátné půdě Olšanského hřbitova odpočívá též Vilím Amort (†1913) pod secesním náhrobkem dle vlastního návrhu z roku 1905, který je

---

Čendu Vosmíka (bysta podplk. Karla Smutného, 1933, Malvazinky),

Františka Hergesella (hrob jeho syna s chotí s poprsím staré ženy čtoucí knihu, 1929, Vinohradský hřbitov).

¹⁴⁷ POTOČEK Václav : Slavín, Praha 2005, 56.

¹⁴⁸ Josef Mařatka, Prameny dobrého umění, SVU Mánes, Praha 1942, svazek 53, 27.

Alegorickou náhrobní plastiku Inteligence, společné dílo Mařatky a architekta Josefa Horáka, najdeme ještě na evangelickém hřbitově obce Vysoká na Mělnicku ha hrobce rodiny Kučerovy z roku 1909.

tvořen žulovou deskou s kovovou plastikou „Žena ve smutku“.¹⁴⁹ Reliéf ženy s aureolou v profilu je velmi decentní a něžný. Protagonistka má sepjatá ruce a odevzdaně hledí k nebesům. Její bohatě řasený šat přesahuje spodní okraj desky a stéká k vytesanému nápisu se jmény zde odpočívajících. V horní části desky, kterou uzavírá segmentový oblouk, vykukují ramena kříže.

Na Vyšehradském hřbitově najdeme náhrobní bystou génia světa hudby, Antonína Dvořáka (†1904). Byla vytvořena Ladislavem Šalounem a umístěna do severní arkády při slavnostním uložení ostatků roku 1906. Podobizna je prakticky replikou bysty, kterou Šaloun vytvořil pro Pantheon Národního muzea již v letech 1902-1904. Kamenný Dvořák působí velmi důstojně. Má přísný výraz a jakoby rozevláté vlasy i oděv. Šalounův návrh nebyl jediným kandidátem na výzdobu skladatelovy vyšehradské hrobky. Mistrovu bystu navrhl též, inspirován kantátou *Stabat Mater*, Josef Mařatka. Ten se s mistrem již od mládí znal, protože bydlel v jeho sousedství, a byl to právě on, kdo sňal jeho posmrtnou masku, aby tak v roce 1906 vytvořil podobiznu pro foyer Národního Divadla.¹⁵⁰

Na Vinohradském hřbitově věčně odpočívá v rodinné hrobce z roku 1912 vynikající sochař Otto Gutfreund (†1927). Hrobku vytvořil pro Gutfreundova otce architekt Pavel Janák.¹⁵¹ Kamenná puristicky pojatá zapouklá stéla byla po smrti sochaře ozdobena jeho bystou od Karla Dvořáka, který se stejně jako Gutfreund přiklonil k proudu civilismu v sochařství [obr. 31].¹⁵² Tato tendence je zde poměrně znatelná. Spolupráce na funerálních zakázkách mezi Gutfreundem a Pavlem Janákem byla velmi úspěšná. Příkladem jejich kooperace, při které sochař Gutfreund vytvořil medailon zesnulého a architekt Janák koncepci těla hrobky, je olšanská realizace posmrtného příbytku JUDr. Jindřicha Šolce z roku 1912.¹⁵³ Autor Gutfreundovy podobizny, Karel Dvořák, vytvořil též náhrobní bystu Rudolfa Kremličky (†1932). Na vysokém podstavci stojí velmi sugestivní dílo. V realisticky vyvedené Kremličkově tváři s ostrými rysy se odráží touha něco sdělit. Zajímavým detailem je knírek a kravata.

---

¹⁴⁹ NECKÁŘOVÁ Libuše / VANOUŠEK Alois : Olšany pozapomenuté i současné, Praha 1998, 58.

¹⁵⁰ KOVAŘÍK Jan : Zastavení u hrobky Antonína Dvořáka, in: Kámen, 10, 2004, č. 1, 83-86.

RYBAŘÍK Václav : Ještě k náhrobku Antonína Dvořáka na Vyšehradském hřbitově, in: Dějiny a současnost, 2004, č. 5, 53.

¹⁵¹ BENEŠOVÁ Marie : Pavel Janák, Praha 1959.

¹⁵² WITTLICH Petr : České sochařství ve XX. století 1890 - 1945, Praha 1978, 128.

ERBEN Václav : Gutfreundův civilismus, Otto Gutfreund, Praha 1995, 120.

¹⁵³ ŠETLÍK Jiří : Soupisový katalog sochařského díla, Otto Gutfreund, Praha 1995, 194.

Na Novém židovském hřbitově je pochován jeden z nejvyhledávanějších literátů Franz Kafka. Jeho náhrobek vytvořil architekt Leopold Ehrmann, tvůrce například návrhu synagogy na Smíchově. Stéla v podobě šestibokého krystalu se svým tvarem hlásí k tradici kubistického tvarosloví.¹⁵⁴

Politické osobnosti První republiky

Hroby vrcholných představitelů politiky formujícího se státu československého se vyznačují skromností a pokorou. Na rozdíl od pompézních hrobek některých národních buditelů 19. století se setkáváme s velmi střízlivou funerální architekturou. První ukázkou náhrobků slavných mužů státní politiky je náhrobek Aloise Rašína. Prvního československého ministra financí, odešel ze světa nedobrovolnou cestou. Roku 1923 na něho spáchal atentát anarchista Šoupal zřejmě kvůli jeho tvrdé měnové politice. V Československu nebyl prvním státníkem, na kterého byl spáchán atentát. Už v roce 1919 zaútočil mladý komunista na premiéra Karla Kramáře. Ten ale díky nadité peněžence v náprsní kapse přežil, kulka se o ni zastavila.¹⁵⁵ Rašín byl jednou z významných osobností, která svým příkladem propagovala kremaci ostatků.¹⁵⁶ Jeho bronzovou urnu zdobenou vegetabilním dekorem najdeme na hřbitově kostela sv. Mikuláše v Dejvicích. František Drtina (†1925), byl tajemníkem ministerstva školství. Zabýval se filosofií a hlavně pedagogickou činností. Je pohřben na Olšanech. Základnu jeho hrobu tvoří kamenný hranol se jmény pochovaných. Kolmo na něj je postaven hranol s mezerou uprostřed, v níž býval umístěn bronzový reliéf s postavou Pastýře od Otakara Španiela. Na Hostivařském hřbitově najdeme hrob Antonína Švehly (†1933)¹⁵⁷, v letech 1918–1920 ministra vnitra a předsedy třech československých vlád 1922–1929.¹⁵⁸ Jeho náhrobek podle návrhu architekta Josipa Plečnika je velmi důstojný a puristický.¹⁵⁹ Tvoří ho prostranství se žulovým vysokým obeliskem, rovem a lavičkou obehnané nízkou trojbokou zídou. Nenajdeme zde žádný dekor, pouze prostý nápis se jménem zesnulého. Zajímavou architektonickou památkou z roku, spojenou s funerálním uměním I. republiky, která se nachází na II. obecním olšanském hřbitově, je pravoslavný kostelík Zesnutí

---

¹⁵⁴ SRP Karel : Nad Vodovodem, Praha 3 – Žižkov, Olšanský hřbitov – hrob Franze Kafky, Kubistická Praha, 2005, 110.

¹⁵⁵ UHLÍŘ Dušan : Anály ze Spálené ulice, Praha 1979, 37.

PEROUTKA Ferdinand : Budování státu I, Praha 2003, 335.

¹⁵⁶ LENDEROVÁ Milena : S pietou popel shrnouce... aneb kremace v Čechách, in: Dějiny a současnost, 1, 2000, s. 27.

¹⁵⁷ Byl zdejšími statkářem.

¹⁵⁸ PEROUTKA Ferdinand : Budování státu I, Praha 2003, 174.

¹⁵⁹ Funerální architektura Josipa Plečnika, PRELOVŠEK Daman : Josip Plečnik, Brno 2002, 336-339.

Bohorodičky, v jejíž kryptě sv. Sofie je pohřben známý rusofil Karel Kramář (†1937) s chotí Naděždou Nikolajevnou. Výstavbu této ortodoxní svatyně, která proběhla v letech 1924-1925, iniciovala právě Naděžda Nikolajevna a finančně ji velkoryse podporoval Antonín Švehla. Kaple je unikátní památkou ruské architektury a malířství. Na výzdobě se podíleli přizvaní ruští autoři. Pro samotného Tomáše Garigua Masaryka (†1937) bylo původně plánováno pohřební místo z nejnávětších. A to mezi československými legionáři a hrdiny v Památníku naší státnosti na vrchu Vítkově. President však toto odmítl, protože takto pompézní místo posledního odpočinku zdaleka nekonvenovalo s jeho osobním přesvědčením.¹⁶⁰ Místo toho je pohřben v Lánech. Hrob uprostřed zeleně zdobí pouze kamenná destička se jménem jeho a ostatních členů rodiny a nízká dřevěná ohrádka.

Funerální motivy v tvorbě umělců

Funerální motivy se objevily u celé řady našich výtvarných umělců, kteří však měli celou škálu východisek a úhlů pohledu na tuto tematiku. Velkou skupinu tvoří představitelů symbolismu na přelomu 19. a 20. století, kteří právě tématicce smrti a meditace nad ní věnovali velkou pozornost. Typickým rysem symbolismu bylo ponoření se do nitra, hledání skrytých smyslů hluboce v útrobách své duše, oproštění od fyzické reality, která vlastně tou pravou realitou není, spíše laciným obalem, klamem, jenž nás obklopuje a odvádí od toho důležitého. Nitra a jeho tajemství. Toto ponoření do hloubky sama sebe nemělo nijak daleko právě od stavu umírání. U Ladislava Šalouna například nacházíme plastiky hlav *Ve znamení smrti*, které vznikly v rámci přípravy Husova pomníku roku 1907-1908.¹⁶¹ Výstižnou ukázkou symbolistní malby přímo z prostředí hřbitova je obraz *Překopáný hrob* od Josefa Mandla z roku 1905,¹⁶² která též dobře ilustruje symboliku hřbitovní zeleně. Zájem o duši krajiny a život lidí v ní žijících dokládá například Antonín Slavíček a jeho dílo *Pohřeb v Kameníčkách* též z roku 1905.¹⁶³ Opět z jiného úhlu pohledu reflektuje umění reagující na smrt a zbytečné a hrůzné umírání za I. světové války, které k tématu přistupuje naturalisticky a bez ubrousku.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Paradoxem je, že na tomto místě roku 1953 vzniklo mauzoleum Klementa Gottwalda.

¹⁶¹ WITTLICH Petr : České sochařství ve XX. století 1890-1945, Praha 1978, 54.

¹⁶² ORLÍKOVÁ Jana : České malířství přelomu 19. a 20. století ve sbírce Západočeské galerie v Plzni, Plzeň 2007, 73.

¹⁶³ LAHODA Vojtěch : Strhni závoj, in: RAKUŠANOVÁ Marie (ed.) : Křičte ústa, Praha 2007, 41-145.

¹⁶⁴ Co se týče současné malby, ráda bych upozornila na cyklus Marka Brodského *Veselé Krchovy*, který k danému tématu přistupuje s humorem a vtípem.

Na hřbitově v areálu krematoria Strašnice našel své poslední útočiště Jindřich Štyrský, v jehož umění se motivy z funerálního prostředí vyskytují velmi často, staly se jeho oblíbenými vyjadřovacími prostředky. Již od raného dětství byly hřbitovy a hroby jeho zálibou.¹⁶⁵ Toho je důkazem dochovaná kresba hrobů, kterou Štyrský co by dítě školou povinné vytvořil již ve třetí třídě, či slohová práce „O dušičkách“ pojednávající o atmosféře hřbitova na svátek všech svatých, kterou ve třinácti letech napsal v letních měsících. Fascinace tímto fenoménem provází Štyrského celou jeho tvorbou. Připomeňme například motiv rakev, který se objevuje na nespočtu fotografií¹⁶⁶ a koláží. Hrob je tématem též Štyrského malířské tvorby.¹⁶⁷ V literárním díle *Emilie přichází ke mně ve snu* autorem používá symbolů, jakými jsou rakev, hřbitov a hrob.¹⁶⁸ Fascinují ho též estetika smutečních oznámení.¹⁶⁹ Je tedy logické, že ani vlastní náhrobek tohoto autora nebyl ponechán náhodě. Po jeho smrti 21.3.1942 nechala jeho umělecká souputnice Toyen, kterou jeho odchod hluboce poznamenal, architektem Jaromírem Krejcarem zhotovit překrásný náhrobek zdobený inkrustací z barevných mramorů s motivem postavy zahalené v rouchu s kápí podle Štyrského kresebného cyklu *Apokalypsa*. Ta se sklání nad drobným reliéfem rakev v pravém rohu stély **[obr. 32]**.

U další postavy české meziválečné avantgardy, Zdeňka Rykra, se funerální tematika také objevuje poměrně hojně.¹⁷⁰ Při jeho úzkostných náladách vznikala díla plná fantastických hřbitovů, náhrobků a plačících žen. Motiv jehlancového náhrobku si Rykr oblíbil obzvláště. Obraz *Hřbitov* z roku 1933 tvoří až abstraktní kompozice se dvěma zelenými náhrobními kříži. Tyto motivy se též často vyskytují v cyklu *Elegie* z let 1938-1939.¹⁷¹ Umělec tíží melancholie nakonec neunesl a ve čtyřiceti letech se rozhodl svůj život dobrovolně ukončit skokem pod jedoucí vlak.¹⁷²

---

¹⁶⁵ SRP Karel : Jindřich Štyrský, Praha 2001, 55.

¹⁶⁶ Např. cyklus fotografií „*Pařížské odpoledne*“ (1935), kdy byl zaujat hřbitovem Père-Lachaise, či cyklus „*Muž s klapkami na očích*“ (1934), kdy se nechal inspirovat rakhemi ve výloze pohřebního ústavu.

¹⁶⁷ *Hrob*, 1938, koláž *Hřbitov sebevrahů*, 1922, BYDŽOVSKÁ, Lenka - SRP, Karel, Katalog výstavy Jindřich Štyrský, Praha 2007, 11.

¹⁶⁸ ŠTYRSKÝ Jindřich : *Emilie přichází ke mně ve snu*, Reprint původního vydání z roku 1933, Doslov napsal Karel Srp Praha 2001, 4 -5.

¹⁶⁹ cyklus fotografií „*Žabí muž*“ (1934), zde snímky smutečních oznámení.

¹⁷⁰ LAHODA Vojtěch (ed.) : *Elegie avantgardy*, Zdeněk Rykr 1900-1940, Praha 2000, 164.

LAHODA Vojtěch : *Elegie Zdeňka Rykla*, in: 55. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 1999, 75-86.

¹⁷¹ Obraz *Náhrobek*, LAHODA Vojtěch (ed.) : *Elegie avantgardy*, Zdeněk Rykr 1900-1940, Praha 2000, 167.

¹⁷² Jeho manželka, spisovatelka Milada Součková se mimo jiné věnovala v próze *První písmena* (1934) motivu loučky rozptýlu. , SOUČKOVÁ Milada : *První písmena*, Praha 1996.

Užité umění

Urny

Samotná urna se v dějinách funerálního umění vyskytuje již od antiky. Tehdy sloužila jako nádoba k uchování ostatků zesnulého. Jako symbolická forma zdobící náhrobky se zachovávala až do konce 19 století, kdy se její původní účel znovu navrátil.¹⁷³ Vlna diskusí, která se vzedmula kolem kremačního hnutí v prvních dvou dekádách 20. století, vzbudila nový zájem výtvarných umělců nejen o velké zakázky na stavby krematorií, ale i o tvorbu předmětů s tímto fenoménem pohřbu žehem související. Tedy urny, kolumbária či urnové náhrobky. Design předmětů tohoto druhu byl inspirován kubismem i klasickými tendencemi. Umělci byli zároveň ovlivněni módní vlnou fascinace pohanskými národy pálicími své zemřelé či východními filosofiemi. Velkou pozornost věnoval návrhům uren a urnových náhrobků architekt Vlastislav Hofman, který se touto problematikou zabýval i teoreticky. Jeho tvorba je působivým estetickým zážitkem, který sahá přes kubistické období, které se vyznačuje krystalicky zkosenými tvary, po pozdější klasicizující umírněný projev. Oblíbeným Hofmanovým dekorativním prvkem je spirála či ležatá osmička, která symbolizuje kosmos a opakování života. Vedle Hofmana se urnami zabývali i další umělci jako Janák, Wachsmann či Krejcar a vytvářely návrhy jejich designu pro sdružení výtvarných umělců Atěl či pro spolek Krematorium.¹⁷⁴

Svítilny

Svítilny a svícny jakožto nositelé symboliky věčného světla tvoří samostatnou vzrušující kapitolu funerálního umění. V rámci secesního dekoru se objevuje často makovice či piniová šiška. Užívá se různých barevných materiálů, které jsou „prorůstány“ rostlinným dekorem. Secesní svítilny mají podobu lampy na vysokých nožkách, závěsných luceren či jakých si „chaloupek“ [obr. 33], kubistické svým tvarem kopírují krystalinické tendence v architektuře

---

¹⁷³ PRAHL Roman (ed): Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, Praha 2004, 179.

¹⁷⁴ NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed) : Monumentalita a mytičnost (Práce v kovu, urny, náhrobky), Vlastislav Hofman, Praha 2004, 237-248.

HOFMAN Vlastislav : Jubilejní výstava umělecko-průmyslových prací Artěle, ateliéru pro výtvarnou práci v Praze, Praha 1918, 1-3.

VLČEK Tomáš (ed.) : Český kubismus, Praha 2006, 284-297.

ŠVÁCHA Rostislav : Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000, 43.

a takto rozzářená lampa se tak stává zážitkem téměř „mystickým“ [obr. 34]. Dodnes nacházíme na našich hřbitovech nepřehledné množství těchto sepulkrálních šperků. Secesní svítelníky jsou často doplňkem náhrobků všech možných stylů.

Funerální texty

Písmo

Písmo na náhrobních deskách bývá velmi důležitou součástí vzhledu samotného náhrobku. Velkou pozornost mu věnoval především František Bílek, který si vytvořil vlastní vzor písmen, jichž užíval k vyhotovení oblíbených citátů z bible, kterými doprovázel sochařskou výzdobu náhrobku, i samotných údajů na stélách. Písma však neužíval jen jako pouhého dekorativního prostředku, ale snažil se v něm zachytit samotnou hloubku sdělení.¹⁷⁵ I Jan Kotěra se velmi intenzivně věnoval této problematice. To mohou ilustrovat například nápisy na hrobce rodiny Janouškovy (1914, Olšanské hřbitovy), kde použil protáhlé kubizující písmo [obr. 27]. Zdařilou ukázkou je též kubizující nápis na stéle hrobky Karla Půlpána (1914, Vršovický hřbitov) [obr. 13]. Výrazným momentem zde je písmeno „A“ s prolamovanou prostřední čárkou. Secesní písmo pak bývá rozličně „protahováno“ a stylizováno do rostlinných stvolů. Písmena jsou často vyvedena z bronzu, což v kontrastu s mramorovými stélami působí velmi vkusně. Častěji jsou však zlacená. Secesní „A“ má prostřední čárku vedenou diagonálně ke stříšce.

---

¹⁷⁵ ROUS, Jan, Knižní práce, LARVOVÁ Hana (ed.) : František Bílek 1872-1941, Národní galerie Praha 2000, 237-253.

Citáty na náhrobcích

Citáty na náhrobcích se většinou nevyznačují přílišnou patetičností. Spíš vyjadřují upřímnou bolest pozůstalých nad ztrátou blízké osoby a jsou mnohdy velmi dojemné a osobní. Čím více se jejich vznik vzdaluje od začátku 20. století, tím privátnější obsah i formu nesou.

*„Až přijde den, až budu spát,
přijď na můj hrob se podívat,
jen podívat a neplač moc,
kdo spí, spí každý rád a sladká je ta tichá noc,
když přejde den.“*

Josef Václav Sládek, hrobka Jana Hrdličky, 1900, Olšanské hřbitovy.

*„Odpočívej srdce ušlechtilé, skončil's dílo vlasti milé,
spí sladce v tomto hrobě, až přijdem na věčnosti k tobě.“*

1907, hřbitov Malvazinky.

*„Byl neúnavný a neoblomný, neznal oddechu, pracoval ve dne v noci,
uchováváje si stále mladý zápal a víru ve vítězství idee, již zasvětil svůj život.“*

Hrobka Karla Půlpána, 1914, Vršovický hřbitov.

*„Nejdražší, co jsme měli, osud neúprosně vzal,
zbyl nám rov jen osamělý a náš nevýslovný žal.“*

Rodina Heisingova 1930, Vinohradský hřbitov.

„Stopy hvězd, jež nad dočasnem žhnou,

v tajemství a věčna čaromoc,

jdu za Tebou, dobrou noc,

miláčku, dobrou noc.

1928, hřbitov Malvazinky.

„Své milé ženě, zlatého srdce, věnuje vděčný manžel Václav.“

Hrobka rodiny Treybalovy, 1930, Olšanské hřbitovy.

Smuteční oznámení

Nositeli velké pokory jsou též smuteční oznámení. Příkládám dvě ukázky, z nichž první patří skutečné hvězdě českého kulturního života, paní Emě Destinové (†1930) [obr. 35],¹⁷⁶ a druhé penzistovi, váženému panu Josefu Bolinovi (†1932) [obr. 36].¹⁷⁷ Dodal ho Městský pohřební ústav Královské Vinohrady.

---

¹⁷⁶ KURANDA Miroslav : Městská část Praha 9, 1. díl Vysočany, Praha 1999, 173.

¹⁷⁷ Tímto chci poděkovat paní Ludmile Kábrtové, sběratelce svatebních smutečních oznámení, která mně laskavě dovolila nahlédnout do sbírky.

Zajímavosti z ostatních hřbitovů

Každého jistě dojme smutný příběh předčasného konce mladého básníka Jiřího Wolкера (†1924), který „*Dřív než moh' srdce k boji vytasit, zemřel - mlád dvacet čtyři let.*“ Jeho hrob najdeme na městském hřbitově v Prostějově.

Na místě, kam se jezdil léčit se svou chorobou, tuberkulózou, v Tatranské Poljance, sepsal dne 8.11.1923 závět, ve které popisoval představu svého vlastního hrobu. V závěti píše: „*Pochován chci být v Prostějově, chci mítí na svém hrobě malý vojenský břízový kříž s nadpisem nejprostším: Jiří Wolker, spisovatel 23 (?) let.*“¹⁷⁸

Jak si přál, tak se i stalo. O Wolkerovo poslední útočiště se postaral architekt Antonín Heythum, též člen uměleckého svazu Devětsil a jeden ze zakladatelů Osvobozeného divadla, kde v letech 1924–1925 působil jako scénograf.¹⁷⁹ Dle přání zesnulého pojal hrob velmi prostě a lidově. Nemá ani náhrobní desku ani vyzdvižený rov. „*Jest srovnán s ostatní zemí a ohraničen jen nizoučkým březovým plůtkem, kolem něhož plaše svíjí mladý dosud břečťan své skrovné lístky.*“¹⁸⁰ „*Plocha hrobu bez návrší je vyložena kamennými deskami a uprostřed roste skupina polních a horských květin.*“¹⁸¹

V hlavách hrobu dominuje dřevěný kříž se stříškou, v nohách pak deska se skromným nápisem dle přání zesnulého. Po stranách kříže byl hrob opatřen dvěma skleněnými bílými svítilnami a velmi romanticky vyzdoben celou řadou květí.

Dnešní podoba Wolkerova hrobu původní koncepci odpovídá, nic méně jediným původním, co zbylo, je nápisová deska.¹⁸² Ostatní bylo zcela vyměněno, což je naprosto pochopitelné, vzhledem k trvanlivosti původního materiálu. Březový kříž byl obměněn za kříž litinový. Dřevěná ohrádka za pískovcovou architekturu. Skleněné svítilny nahradily urny. Půvabná květinová výzdoba rovu zůstala.

Samotný prostějovský městský hřbitov, na němž se Wolkerův hrob nachází, je unikátní památkou. Byl založen roku 1898 a již od svého počátku koncipován jako zahrada mrtvých a park živých. Byl velkoryse pojat a patří mezi nejhodnotnější secesní hřbitovy u nás.

---

¹⁷⁸ DURYCH Jaroslav : U hrobu Jiřího Wolкера Antonín Heythum, Praha 1930, 14.

¹⁷⁹ Na Olšanských hřbitovech je poměrně nedávno, a to 31.10.2003 byl odhalen nový společný náhrobek Voskovce a Wericha od akademického sochaře Vladimíra Preclíka.

¹⁸⁰ DURYCH Jaroslav : U hrobu Jiřího Wolкера Antonín Heythum, Praha 1930, 6.

¹⁸¹ STARÝ František : Městský hřbitov v Prostějově, Prostějov 1931, 34.

¹⁸² dnešní podoba hrobu na web. stránce http://www.hrady.cz/wnd_show_pic.php?pd=5,33080

Příkladem těchto významných památek je hrobka z černé žuly manželů Vojáčkových z roku 1902 s andělem kladoucím vavříny od Stanislava Suchardy.¹⁸³

Dalším zajímavou nekropolí je lesní hřbitov ve Zlíně, který roku 1932 založil Tomáš Baťa. Ten pověřil vytvořením jeho návrhu svého dvorního architekta a žáka Jana Kotěry, Františka Gahuru. Hřbitov v zeleni, inspirovaný lesní nekropolí v Boru u České Lípy, je rozdělen systémem cestiček do oddělení pro katolíky a příslušníky jiných vyznání. Gahura se stal též autorem náhrobní bysty samotného Tomáše Bati. Ve zdejší posvátné půdě pak byl sám pochován.¹⁸⁴

S další zajímavostí se setkáme na městském hřbitově v Kutné Hoře. Zde je pochován symbolistní malíř Felix Jenewein (†1905), z jehož prací věnujících se symbolice smrti připomeňme cyklus *Dívka a smrt*. Autory jeho kubistického náhrobku jsou Pavel Janák a Ladislav Kofránek.¹⁸⁵ Výrazně horizontální pískovcová deska korunovaná okosenou římsou je zdobena párem tradičně pojatých ženských postav.

S rychle se šířícím kremačním hnutím souvisí i prudce se rozvíjející stavění krematorií v českých městech. Společně s rozšiřováním starých a zakládáním nových nekropolí se budují stavby velkého architektonického významu dle návrhů předních umělců. Soutěže na jejich stavby byly prestižními stavebními událostmi a návrhy vítězné i nerealizované vždy vyvolávaly velký rozruch a diskuse nad problémy praktickými, estetickými i morálními. Staly se zároveň součástí našeho kulturního dědictví. První realizovanou kremační síň najdeme v Liberci. Toto město požadovalo krematorium již roku 1902, ale jeho dokončení se dočkalo až roku 1917. Tehdy byla budova zapečetěna a do provozu uvedena až po vzniku Československé republiky. Se svým návrhem uspěl drážďanský architekt Rudolf Bitzan. Celým projektem se nese romantická říšská idea se symbolikou vítězného orla. Krematorium se nazývalo Feuerburg, tedy ohnivý hrad či hrad ohně, což nás opět odkazuje na jistou mythologičnost pojetí.¹⁸⁶ Architektura krematorií byla též významně ovlivněna kubismem. Architekt Vlastislav Hofman. Jeho návrh úpravy nově vzniklého obecního hřbitova v Praze Ďáblicích původně počítal i s krematoriem na polygonálním půdorysu. K uskutečnění jeho záměru nedošlo a realizována byla pouze hřbitovní zeď se třemi branami. Myšlenka osmiboké

---

¹⁸³ STARÝ František : Městský hřbitov v Prostějově, Prostějov 1931, 28.
na výrobě hrobky se podílely plzeňské firmy Cingroš a Bendelmayer.

¹⁸⁴ http://www.zlinweb.cz/index.php?clanky_id=320&hid=65
vyhledáno 15.4.2008.

HORNÁKOVÁ Ladislava : František Lydie Gahura, Zlín 1998, 25, 31.

¹⁸⁵ LUKEŠ Zdeněk / HAVLOVÁ Ester : Český architektonický kubismus, Praha 2006, 6.

¹⁸⁶ VEČERÁKOVÁ Markéta : Krematoria v české architektuře 10. - 30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění XLV, 1997, 78.

centrály se přenesla do realizace krematoria v Ostravě, kde Hofman navrhl stavbu společně s předsedou Spolku Krematorium Ing. Františkem Menclem. Dokončeno bylo roku 1925 dle značně okleštěného návrhu, který byl omezen městskou radou pro svou vysokou nákladnost.¹⁸⁷ Stavba se vyznačuje kubistickým tvaroslovím v podobě zkosených a trojúhelných tvarů, motivy hvězd a goticky prolamovanou klenbou. Na vrcholu korunuje stavbičku připomínající kapli lucerna.¹⁸⁸ Ostravští bohužel o tuto svou chloubu přišli roku 1979, kdy byla z vůlí komunistického režimu bezdůvodně a neomluvitelně demolována.¹⁸⁹ Patrně nejznámějším reprezentantem, o jehož podobě si veřejnost vytvořila povědomí především díky filmu Juraje Herze Spalovač mrtvol, je krematorium v Pardubicích podle návrhu Pavla Janáka z let 1921-1923. Autor zde pomocí rondokubistického tvarosloví rozehrává příběh české chalupy, v jejíž útrobách dochází k poslednímu rozloučení se zesnulými. Naproti tomuto pojetí plného dekoru a lidovosti přicházejí další návrhy po sobě jdoucích krematorií, které zahrály spíše na funkcionalistickou notu elementárních geometrických forem. Jmenujme krematorium v Nymburce Bedřicha Feuersteina z let 1922-1924, či krematorium v Karlových Varech z roku 1932 Ericha Langhammera. V Brně, kde stavba probíhala mezi lety 1925-1930, architekt Ernst Wiesner rozehrával celou řadu symbolických konotací, jakými je například motiv vysokých travertinových pilířů ve tvaru kopí představující pozůstalé, kteří obklopují rakev zesnulého, jež je tvořena tělem obřadní síně. Ve vnější formě krematoria bývaly spatřovány odkazy na stavby dálného východu. Hlubokou symbolickou rovinu nalzáme také ve stavbě krematoria v Plzni a v Mostě. Plzeňský chrám posledního rozloučení z roku 1926 navrhl architekt Hanuš Zápál. Dispozice je tvořena řeckým křížem, centrální čtvercová obřadní síň je zakrytá strmou sedlovou střechou s ateliérovým oknem. V mělkých výklencích bočních stěn jsou pak umístěny reliéfy symbolizující slovanský element v podobě bojovníka zapalujícího dřevěnou hranici s mrtvým. Zápál zde kombinuje princip slovanský s prvky antickými, jakými jsou například antikizující vázy. Celek připomíná pojetí dvorního architekta T. G. Masaryka Josipa Plečnika. Klasicizující pojetí též bohaté na symboliku nabízí stavba mosteckého krematoria z roku 1923 od Antona Svitila. Připomíná antický centrální chrámek se sloupy vynášejícími výrazné kladí,

---

¹⁸⁷ VYBÍRAL Jindřich : Zrození velkoměsta, Ostrava 2003, 86.

¹⁸⁸ ŠVÁCHA Rostislav : Hřbitovní kultura. Hofmanovy návrhy krematorií, NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed.): Vlastislav Hofman, Praha 2004, 231.

¹⁸⁹ ŠERKA Josef : Ostravské krematorium první na Moravě, in: Vlastivědné listy, 26., 2000, 1., 30.

zaklenutý kupolí. Dvoranu před vstupem do síně zdobí smuteční průvod nahých postav spojených v jeden řetěz, které symbolizují rovnost a jednotu ve smrti.¹⁹⁰

Závěr

Aniž by o tom mnozí tušili či přemýšleli, pražské i ostatní nekropole oplývají nezměrným bohatstvím, které v sobě nese jak naši národní paměť, tak hodnotu uměleckou a otisk práce a génia předních i méně známých autorů.

Při sbírání informací pro své téma mě nejvíce obohatila, a mé poznání rozšířila, právě práce v terénu, která mi dovolila též pocítit atmosféru a *génus loci*, které jinde než v prostoru hřbitova načerpat nelze. Podařilo se mi nashromáždit jistý obrazový materiál, který může sloužit jako pramen dalších poznatků i způsob propagace sepulkrálního umění u nás. V horším případě se v čase příštím stane též vzpomínkou na stav věcí, který může po útocích vandalů a jiných živlů vzít navždy za své, jak jsem toho již bohužel byla v mnoha případech svědkem.

Během práce v terénu jsem též nacházela další a další památky, o které ještě nebyl projeven valný zájem, či si jich spíše zatím málo kdo všiml, i když jsou nedílnou součástí vývoje našeho umění. Funerální plastikou se například velmi intenzivně zabýval Franta Úprka, s jehož pracemi se setkáme na celé řadě pražských i mimopražských hřbitovů. Dalším z málo diskutovaných autorů je Karel Opatrný, jenž se též nesmazatelnou stopou zapsal do podoby našeho sepulkrálního umění. Oběma z nich jsem se pokusila věnovat a ráda bych v tom nadále pokračovala i mimo prostor města Prahy. Stejně tak se vyplatí zabývat funerální tvorbou našich renomovaných autorů, protože právě v prostoru nekropolí se dodnes skrývají jejich díla, která ještě hlubší zájem nezaznamenala. Jmenovat mohu například náhrobek Marie Klímové na Malvazinkách od Jana Štursy či bronzovou sochu *Poklekající Psyché* od Ladislava Šalouna na hrobě Josefa Piskače na hřbitově strašnického krematoria.

Za velmi zajímavou též považuji práci na mapování firem, které se zabývaly produkcí funerálií pro prominentní klientelu i širokou veřejnost. Po několika zevrubných návštěvách hřbitovů je již možné práce jednotlivých firem odlišit a rozpoznat.

Neméně přínosné a obohacující je též zkoumání symboliky, která v dekoru náhrobků a hrobek přetrvává již celá staletí. Ač si její význam uvědomujeme či nikoli, stále se s ní ve značné

---

¹⁹⁰ VEČEŘÁKOVÁ Markéta : Krematoria v české architektuře 10. - 30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění, 45, 1997, 85.

míře setkáváme. Tím spíše je zajímavější symbolika „osobní“, která na první pohled odhalí mnohé ze života zesnulého, jehož hrob je ozdoben motivy jeho profese či zálib.

Bezkonkurenčně nejčastějšími typy náhrobků jsou stále prosté stély či kamenné a kovové kříže. Značné množství náhrobků se také vyskytuje v podobě typů, které jsem se snažila vymezit. V první třetině 20. století se vystřídalo několik odlišných architektonických tendencí, které se zapsaly též do podoby funerální architektury a ovlivnily podobu hrobů a hrobek. Secesní, kubistické a rondokubistické vlivy se mnohdy navzájem překrývají a vyskytují se bok po boku. Projevují se mnohdy ve velice nákladném provedení, ale i ve zjednodušených a zlidovělých formách.

Přístup k zesnulým a uctívání jejich památky v podobě hmotné, tedy péči o jejich hroby, vypovídá mnohé i o stavu naší společnosti jako takové. Na jednu stranu jsem velmi nadšena kvalitou památek, které se dochovaly z dob minulých, a svědčí o bohatství, fantazii a významu, jež byl kladen na péči o posmrtnou připomínku zesnulých. Na stranu druhou jsem velmi znepokojena stavem současným, který mnohdy vypovídá o naprosté lhostejnosti z řad naší společnosti k posledním věcem člověka. Fakt, že podoba dnešních nekropolí spíše kopíruje jednolitou masu předměstských sídlišť či unifikované vzezření satelitních městeček, je snad dán dnešní uspěchanou dobou, která přestala klást důraz na věci duchovního charakteru. Katastrofálně pak vyznívá naprostá absence morálky, kterou odhaluje řádění a drancování některých jedinců na místech, kde by spíše měli smeknout klobouk, jakými jsou právě hřbitovy.

Doufám, že moje skromná práce alespoň minimálně doplní mozaiku stavu badání, které se dosud problematice sepulkrálního umění věnovalo, a stane se zdrojem inspirace, jakým směrem je též možno se orientovat. Na úplný závěr bych chtěla oslovit případné zájemce o vycházky na hřbitov, že čas od času není na škodu místo galerie navštívit právě nekropoli.

Literatura

- ARIÉS Phillipe : Dějiny smrti II, Praha 2000.
- BARTOŇ Jiří a kol.: Praha 4, Praha 2001.
- BENEŠOVÁ Marie : Pavel Janák, Praha 1959.
- BRONOWSKI Jakob : Vzestup člověka, Praha 1973.
- BYDŽOVSKÁ Lenka / SRP Karel : Katalog výstavy Jindřich Štyrský, Praha 2007.
- CÍSAŘOVSKÝ Jiří : Josef Kroha, Praha 2004.
- COOPER J. C. : Encyklopedie tradičních symbolů, Praha 1999.
- DURYCH Jaroslav : U hrobu Jiřího Wolkera Antonín Heythum, Praha 1930.
- DVOŘÁČEK Petr : Moderní architektura, Praha 2005.
- EDGAR Emil : Před založením hřbitova, Praha 1937.
- ERBEN Václav : Gutfreundův civilismus, Otto Gutfreund, Praha 1995.
- GUIRAND Felix (ed.) : Larousse encyclopedia of mythology, London, 1959.
- HALÍŘOVÁ Marie : Sepulkrální tvorba Františka Bílka, LARVOVÁ, Hana (ed.) : František Bílek (1872-1941), Národní galerie, Praha 2000, 373-397.
- HALL James : Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 1991.
- HEROLD Eduard : Vyšehrad, Praha 1894.
- HORŇÁKOVÁ Ladislava : František Lydie Gahura, Zlín 1998.
- HORNEKOVÁ Jana : České art deco, Praha 1998.
- HRUBEŠ Josef / HRUBEŠOVÁ Eva : Pražské domy vyprávějí, Academia 2001.
- CHLUPÁČ Miloslav : Chvála sochařských symposií, in: Kámen, 2006, 6 – 8.
- JANÁČEK Josef : Vyprávění o Vyšehradu, Praha 1964.
- JANÁK Pavel : Hranol a pyramida, in: Umělecký měsíčník I, 1911/12, 162-170.
- JANDOVSKÁ Miroslava : Upravujeme hroby, Praha 2002.
- JIRKO Miloš : Kytička na hrob Jana Štursy, Praha 1930.
- Josef Mařatka, Prameny dobrého umění, SVU Mánes, Praha 1942, svazek 53.
- Katalog výstavy Jaroslav Horejc, výběr z díla, výstava k 85. narozeninám, Praha 1971.
- KOVAŘÍK Petr : Klíč k pražským hřbitovům, Praha 2002.
- KREJČÍ Milan : Jaroslav Horejc, sochařské dílo, Praha 1977.
- KŘÍŽOVÁ Alena : Franta Anýž 1876-1934, Obecní dům, Praha 2004.
- KURANDA Miroslav : Městská část Praha 9, 1. díl Vysočany, Praha 1999.
- LAHODA Vojtěch : Elegie Zdeňka Rykla, 55., in: Bulletin Moravské galerie v Brně, Brno 1999.

- LAHODA Vojtěch : (ed.), Elegie avantgardy, Zdeněk Rykr 1900-1940, Praha 2000.
- LAHODA Vojtěch : Strhni závoj, in: RAKUŠANOVÁ Marie (ed.) : Křičte ústa, Praha 2007, 41-145.
- LÁNY Josef : Olšanské hřbitovy, Praha 1991.
- LÁNY Jeroným : Vinohtadský hřbitov 1885-1998, Praha 1998.
- LÁNY Jeroným : Hřbitov Malvazinky, Praha 1999.
- LENDEROVÁ Milena : S pietou popel shrnouce...aneb kremace v Čechách, in: Dějiny a současnost, 2000,1, s. 23-27.
- LENDEROVÁ Milena : První česká matka po smrti upálena aneb Pohřeb paní A.Braunerové, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století , Praha 2001.
- LESÁK, Jan, Krematorium a jiné vizuální záležitosti, in: Fotograf, 2007, 9.
- LUKEŠ Zdeněk : Splátka dluhu : Praha a její německy hovořící architekti 1900-1938, Praha 2002.
- LUKEŠ Zdeněk : Emil Králíček, Zapomenutý mistr secese a kubismu, Praha 2005.
- LUKEŠ Zdeněk / HAVLOVÁ Ester : Český architektonický kubismus, Praha 2006.
- LURKER Manfréd : Slovník biblických obrazů a symbolů, Praha 1999.
- MÁDL Karel Boromejský : Jan Kotěra, Praha 1922.
- MAIELLO Giuseppe : Současné pohřební rituály v Českých zemích na příkladu krematorií v Praze- Strašnicích, Zlíně a Plzni, in: Český lid, 92, 2005.
- MASARYKOVÁ Anna : Josef Mařatka, Praha 1958.
- MAŠÍN Jiří / HONTY Tibor : Jan Štursa, Praha 1981.
- MATĚJČEK Antonín : Jan Štursa, dílo, SVU Mánes, Praha 1926.
- MATĚJČEK Antonín : Jan Štursa 1880-1925, Praha 1950.
- SOUČKOVÁ Milada : První písmena, Praha 1996.
- MUDROVÁ Ivana : Prahou s otevřenýma očima I, II, III, Praha 2005.
- NECKÁŘOVÁ Lenka / VANOUŠEK Alois / WAGNER Jan : Vinohradské hřbitovy včera a dnes, Praha 2002.
- NECKÁŘOVÁ Libuše / VANOUŠEK Alois : Olšany pozapomenuté i současné, Praha 1998.
- NECHVÁTAL Bořivoj : Průvodce Vyšehradským hřbitovem, Praha 1981.
- NECKÁŘOVÁ Lenka / VANOUŠEK Alois / WAGNER Jan : Vinohradské hřbitovy včera a dnes, Praha 2002.
- NEKVASIL Jan : Pražská krematoria a pohřeb žehem vůbec, Praha 1946.

NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed.): Monumentalita a mytičnost (Práce v kovu, urny, náhrobky), Vlastislav Hofman, Praha 2004.

ORLÍKOVÁ Jana : České malířství přelomu 19. a 20. století ve sbírce Západočeské galerie v Plzni, Plzeň 2007.

PASÁK Tomáš : JUDr. Emil Hácha, Praha 1997.

PEROUTKA Ferdinand : Budování státu I, Praha 2003.

PODPĚRA Blahomír : Práce kamenické, Praha 1922.

POCHE Emanuel (ed.) : Encyklopedie českého výtvarného umění, Praha 1975.

POTOČEK Václav : Slavín, Praha 2005.

POTOČEK Václav : Vyšehradský hřbitov, Praha 2005.

PRAHL Roman (ed.) : Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830, Praha 2004.

PRELOVŠEK Daman : Josip Plečnik, Brno 2002.

ROSÍK Miroslav : Vinohradský hřbitov, místo posledního odpočinku slavných, in: Noviny Prahy 2, 1, 2007.

ROUS Jan : Knižní práce, LARVOVÁ, Hana (ed.): František Bílek 1872-1941, Národní galerie Praha 2000, 237-253.

SARNITZ August : Adolf Loos, Praha, 2004.

SENERÁK G. / BOHMANN K. : Umělecké kovářství a zámečnictví, Praha 1979.

SKALICKÁ Eva (ed.) : Katalog výstavy Pražská pohřebiště a hřbitovy, Útvar rozvoje hlavního města Prahy, Praha 2006.

SKÁLOVÁ Vanda : Sepulkrální architektura, Jan Kotěra 1873-1941, Praha 2000.

SRP Karel : Jindřich Štyrský, Praha 2001.

STARÝ František : Městský hřbitov v Prostějově, Prostějov 1931.

ŠERKA Josef : Ostravské krematorium první na Moravě, in: Vlastivědné listy, 26, 2000,1, 27-30.

ŠETLÍK Jiří : Soupisový katalog sochařského díla, Otto Gutfreund, Praha 1995.

ŠTYRSKÝ Jindřich : Emilie přichází ke mně ve snu, Reprint původního vydání z roku 1933. Doslov napsal Karel Srp Praha 2001.

ŠUSTA Josef : Soumrak Přemyslovců, Praha 1935.

ŠVÁCHA Rostislav : Od moderny k funkcionalismu, Praha 1985.

ŠVÁCHA Rostislav : Pha 8, Dáblice, Kubistická Praha, Odeon 1995.

ŠVÁCHA Rostislav : Lomené, hranaté a obloukové tvary, Praha 2000.

ŠVÁCHA Rostislav : Hřbitovní kultura. Hofmanovy návrhy krematorií, NEŠLEHOVÁ Mahulena (ed.): Vlastislav Hofman, Praha 2004.

TACHEZY Jan : Vyšehrad, Praha 1985.

UHLÍŘ Dušan : Anály ze Spálené ulice, Praha 1979.

URBAN Miroslav : Prostory smrti, Olomouc 1995.

VÁŇA Radek : Městské krematorium Pardubice, in: Art and Antiques, 2005, 2, 27-30.

VANOUSEK Alois : Olšany pozapomenuté i současné, Praha 1998.

VANOUSEK Alois : Olšanské umění, jeho tvůrci a doba, Praha 2000.

VEČEŘÁKOVÁ Markéta : Krematorie v české architektuře 10.- 30. let 20. století, jejich historie, architektura a ideový obsah, in: Umění 1997, 45, 72-93.

VITOCHOVÁ V. / KEJŘ J. / VŠETEČKA J. : Praha a secese, Praha 1997.

VLČEK Tomáš : Praha 1900, Praha 1986.

VLČEK Tomáš (ed.) : Sloup, váza, Obelisk, Praha 2005.

VLNAS Vít :Pompa funebris, in: Memento mori ! Smrt jako brána k věčnosti ve výtvarném umění, Kašperské Hory 2004.

VON ALLMEN Jean – Jacques : Biblický slovník, Praha 1991.

VYBÍRAL Jindřich : Zrození velkoměsta, Ostrava 2003.

WITTLICH Petr : Kresby Jana Štursy, Praha 1959.

WITTLICH Petr : České sochařství ve XX. století 1890-1945, Praha 1978.

WITTLICH Petr : Secesní Prahou, Praha 2005.

Zajímavosti z historie společnosti Škoda II., Škodovák, 21. 5. 2001.

ZEYER Julius : Tři legendy o Krucifixu, Praha 1999.

Prameny

Materiály uloženy knihovně Umělecko- průmyslového muzea v Praze

Katalog firmy B. PODPĚRA, Kralupy, PODPĚRA Blahomír, *Práce kamenické*, Praha 1922.

Akciová společnost pro průmysl železárenský Ferrum Frýdlant u Místku, Prodejní kancelář v Praze v Maislově ulici.

Nabídkový katalog kolem roku 1900, Firma Adolf Hamerník, nestrůjná zámečnická továrna Praha Královské Vinohrady.

Peterka, František, Vzorník kovových konstrukcí a mřížových prací firmy Grund Královské Vinohrady.

Soukromá sbírka

Smuteční oznámení vydané Městským pohřebním ústavem Král. Vinohrady, Balbínova 15, tisk Alois Koníček, Král. Vinohrady, 1932.

Web

Zlínský lesní hřbitov: http://www.zlinweb.cz/index.php?clanky_id=320&hid=65
vyhledáno 15.4.2008.

Náhrobek Mejly Hlavsy: http://www.prahasmichov.cz/gallery.php?akce=galerie_ukaz&galerie_id=12
vyhledáno 22.2.2008

MUDr. Antonín Heverech: http://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Heveroch
vyhledáno 12.3.2008.

Pomník padlým ve Dvoře Králové: <http://horejc.proweb.cz/horejc01.htm>
vyhledáno 11.3.2008.

Slovácký Slavín: <http://www.infocesko.cz/Czechia/Content/clanek.aspx?clanekid=17017&lid=1>
vyhledáno 13.11.2007.

Anotace v anglickém jazyce

Funeral art of the first third of the 20th century

My work deals with the sepulchral art and I go on with my previous attempt to describe the funeral art of the turn of the 19th and 20th century. Unlike some other people I do admire the atmosphere of cemeteries. The way they can make me contemplate. I am also fascinated by the wide scale of artistic monuments we can find among the graves. The first third of the 20th was a fascinating period when different styles had been changing but also could have been coexisting next to each other. My work wants to show the artistic trends and tendencies, taste of the architects as well as the ordinary people. I also want to give information about the types of graves or tombs which can be found in cemeteries. To show the important and fascinating works of our main artists like František Bílek and Jan Kotěra etc. is needed too. I also want to introduce couple of artists who are not as famous but their master pieces of sepulchral art should not be overlooked. Then I want to speak about works of our artists who used funeral motives as means of expression.

The cooperation between different artists was a common thing in the world of art and the situation in the funeral art is a good evidence of results of it. It is also needed to concern with the topic of the funeral art because unfortunately it stands on the outskirts of people's interests. The strongest accent I put on Prague's necropolises Olšanský, Vyšehradský, Vinohradský or Malvazinky. My favourite one is Olšanské cemetery which was founded in the 17th century as a large nekropolis for the victims of plague epidemic. It used to be and still is the largest and most outstanding place where people dream their eternal dreams one can ever imagine. Visitor can be surprised by the wide variety of different styles of simple crosses which decorate old graves of unknown deads as well as pompous and self confident rich architectures that remind important persons of the Bohemian history. Olšanské hřbitovy is the place where many of Czech politics, scientists and artists are buried.

Vyšehradský cemetery has the similar purpose. It is also the pantheon where the most outstanding Czechs were buried so that anybody could come to their graves and honour their deeds. The most important place of Vyšehradský cemetery, Slavín was founded at the end of the 19th century. It is a common burial area of the topgun Czech personalities

The vast majority of the tombs and tomb stones shown in my work I found during my plentiful visits in the cemeteries. I also run the photo documentation of them.

To explain the situation of the burrial art of those days is not a simple task. In the first decade of the 20th century the tombs are mostly built in the art nouveau style which used wide range of vegetable decoration. In the first half of the second decade of the 20th century the new architecture style - cubism came also into funeral production. After the world war the first cubism changed into the rondocubism – Czech fenomenon so called the „national style“ which was presented as an ofcial architectonical expression of our new born state. Those days a new and imporatnt fenomenon came and was solved and discussed very widly. The cremation which starded to be quite popular way of people´s burrial. Also new cemtries were founded or rebuilt and enlarged as a result of increasing population of the cities. All these facts had influenced the development of the funeral art.

My works includes chapters which deal with the wide range of topics like changes of burrial habbits, information about important Prague´s cemtries, symbolic of the decoration of tombs, funeral works by single artists and interesting graves of imporant figures of our art or other branches.

I tried to do some kind of system during my excursions to the cemtries. I devided the funeral production into couple of specific kinds with the own specific features. I devided those groups into common types and specific types of art nouveau and cubistic tombs and tomb stones. I brought the new view into the theory of funeral art with the chapter on companies which dealt in the funeral production.

I also tried to map the terraine of funeral symbolic which can be found on the graves. I came with some interesting information about the flowers and plants popular to express the topic of death. I tried to show lightly the storming atmosphere in the funeral art at the times of the passionative first third of the 20th century. The funeral topic may be slightly morbid for many people but I am sure that it is worth studying.

Pět klíčových pojmů

Five key expressions

Sepulcral/funeral art

Architecture and sculpture

Cemetry

Tomb/grave/vault

Decoration

Obrazová příloha

- 1) Neorenesanční hrobka, kolem roku 1900, hřbitov Malvazinky.
- 2) Častý typ náhrobku, hrob rodiny Kolářovy, 1927, hřbitov Malvazinky.
- 3) Typ truchlící génius, hrob Jaroslava Obermajera, 1928, hřbitov Prosek.
- 4) Secesní hrobka Aloise Blechy, 1902, Olšanský hřbitov.¹⁹¹
- 5) Secesní hrobka Václava Maška, 1914, Vyšehradský hřbitov.
- 6) Stéla zdobená festonem, hrobka rodiny Bondy, Josef Fanta, 1907, Nový židovský hřbitov na Vinohradech.
- 7) Secesní náhrobek Josefa Mislera, 1910, Vinohradský hřbitov.
- 8) Secesní hrobka rodiny Karlíkovy, 1914, Vinohradský hřbitov.
- 9) Secesní hrobka rodiny Šťastných, 1921, Vinohradský hřbitov.
- 10) Hrobka rodiny Müllerovy, 1902, Olšanský hřbitov.
- 11) Kubistická hrobka rodiny Nedělový, 1913, Vinohradský hřbitov.
- 12) Kubistická hrobka rodin Pacovských a Hniličků, 1919, Olšanský hřbitov.
- 13) Kubistická hrobka Karla Půlpána, 1914, Vršovický hřbitov.
- 14) Kubistická hrobka Cyrila Pecivála, 1915, Vršovický hřbitov.
- 15) Kubistický urnový náhrobek Růženy Vágnerové, 1926, Vršovický hřbitov.
- 16) Rondokubistické kolumbárium na Olšanském hřbitově.
- 17) Rondokubistická hrobka rodiny Thuringerovy, 1933, hřbitov Malvazinky.
- 18) Hrobka s motivem dubu Josefa Kodla, 1909, Olšanský hřbitov.
- 19) Detail vlčího máku, hrobka rodiny Weltsche, Nový židovský hřbitov na Vinohradech.
- 20) Náhrobek s motivem sokola Franty Kukly, 1915, Vyšehradský hřbitov.
- 21) Náhrobek s motivem letadla Jiřího Matějky, 1930, hřbitov Malvazinky.
- 22) Náhrobek Emila Škody, 1900, Hřbitov u kostela sv. Mikuláše v Plzni.
- 23) Náhrobek s motivem dolu Otakara Nováka, 1913, Vinohradský hřbitov.
- 24) Náhrobek s motivem rukou Franze Wettera, 1904, Olšanský hřbitov.
- 25) Svícen, Jaroslav Horejc, 1934, Síň padlých hrdinů v Památníku na Vítkově.
- 26) Náhrobek Marie Klímové, Jan Štursa, 1921, hřbitov Malvazinky.
- 27) Hrobka rodiny Janouškovy, Jan Kotěra – Jan Štursa, 1914, Olšanský hřbitov.
- 28) Hrobka rodiny Starých, Franta Úprka, 1913, Vinohradský hřbitov.

---

¹⁹¹ Zde jsem použila snímek z roku 2006, protože od té doby zmizel bronzový kalich na vrcholu stély.

- 29) Náhrobek Otakara Janáčka, Karel Opatrný, 1927, Vinohradský hřbitov.
- 30) Hrobka rodiny Kotěrovy, Jan Kotěra, 1909, Vinohradský hřbitov.
- 31) Hrobka rodiny Gutfreundovy, Pavel Janák – Karel Dvořák, 1912-1927, Vinohradský hřbitov.
- 32) Náhrobek Jindřicha Štyrského, Jaromír Krejcar, 1942, hřbitov u krematoria Strašnice.
- 33) Secesní svítlna, hrobka rodiny Müllerovy, 1912, Olšanský hřbitov.
- 34) Kubistická svítlna, Krčský hřbitov.
- 35) Smuteční oznámení Smuteční oznámení Emy Destinnové, 1930.
- 36) Smuteční oznámení Josefa Boliny, 1932.
- 37) Náhrobek s „atributy bohatství“, Polsko.

Počet znaků: 142 411.